TARİH AYNASI

TARİH
AYNASI

TARİH AYNASI

KAYNAK
YAYINLARI©

Tarih Aynası

Yayın Yönetmeni:
Şeref YILMAZ

Editör:
Kalender YILDIZ

Görsel Yönetmen:
Engin ÇİFTÇİ

Kapak:
İhsan DEMİRHAN

Mizanpaj:
İbrahim AKDAĞ

ISBN: 975-278-128-4
Yayın Numarası: 382

Emniyet Mahallesi Huzur Sok:
No: 5 34672
Kısıklı-Üsküdar/İstanbul
Tel : (0216) 318 42 88
Faks : (0216) 318 42 02
http://www.isikyayinlari.com

BASKI: ÇAĞLAYAN A.Ş.
Sarnıç Yolu No: 7 35410
Gaziemir/İzmir
Tel: (0232) 252 20 97/98

Baskı Tarihi
Şubat / 2005

İÇİNDEKİLER

Bu Millet

Milletimiz, en zor anlarda ve başkalarının "bitti, tükendi" dediği demlerde hiç kimsenin beklemediği bir tarzda ve beklentilerin çok ötesinde silkinip kendine gelmiş ve ruhundaki meknî dinamiklerle şaha kalkmasını bilmiştir. O kadar ki, Gibbi ve Romanti gibi Batılı düşünürler bu millet hakkında şu tarihî sözü söyleme gereğini hissetmişlerdir: "Başka milletlerin müdafaadan ümitlerinin kesildiği yerde onların taarruzu başlar." Bu hâl bu günde devam etmektedir, milletimizi ayakta tutan ruhî dinamikler devam ettiği sürece de bu hâl devam edecektir; yeter ki tarih şuuru, inanç ve akideyle birleşerek kurulmuş olan içtimaî yapımız korunmuş olsun.

Şu çok iyi bilinmelidir ki asırlarca İslâm'a bayraktarlık yapmış olan bu necip millet ve İslâm âleminin son karakolu bu kutsî ocak asla yıkılıp yok edilemeyecektir. Rahmeti Sonsuz'un o engin rahmetinden bunun böyle olmasını ümit ediyoruz ve O'ndan bizi, ümitlerimizde yalancı çıkarmamasını diliyoruz.

Takdim Yerine

Her Çıkışın Bir İnişi Vardır

Devletler neden yıkılırlar? Zenginlikleri, saadetleri bizlere masal gibi anlatılan muhteşem milletler nasıl olmuş da tarihe gömülmüşlerdir? Milletleri yükselten ve yıkan sebepler nelerdir? Bu sorulardan tarihçiler hiçbir zaman uzak kalamamışlardır. Şüphesiz geçmişte yıkılıp gitmiş onlarca medeniyetten haberdar olup "yıkılmaz" bir medeniyet kurmak hedefini içinde taşıyan günümüz insanı için de bu sorunun cevabı çok önemlidir.

Bizlere okutulan tarih biliminin bütün üstatları eserlerinin önemli bir kısmını bu konuya ayırmıştır: İbn Haldun, Spengler, Ahmed Cevdet Paşa, Kennedy… Okuduğumuz kitaplar sayısı meçhul yıkılışlardan, yani insanlığın ortak kaderinden bahsettiği sürece, aynı arayışın sürmesi kaçınılmaz olacaktır. Aslında herkesin fiilen içinde olduğu bu merak oyunu, yükseliş ve yıkılışın tarihî bir ufukta birbirine yaklaştırılması ve onları meydana getiren temel etkenin bu saf modelden çıkarılmasından ibarettir.

Tarihte yerini almış bütün eski devletlerin yükseliş ve yıkılışlarının sebeplerini araştırmanın imkânsızlığı ortadadır. Ancak çok önemli sayılabilecek devletler ele alınarak, umuma şamil bazı neticeler elde edilebilir. Paul Kennedy bu yazıda ele alınan konuyla ilgili olarak önemli bir eserinde "... son beş yüz yılda

büyük güçlerin yükseliş ve çöküşlerine ilişkin tarihî kayıtlara bakarsak genel geçerliliği olan bir takım sonuçların çıkartılabileceğinin açık olduğunu görürüz." demektedir.

Yine medeniyetlere yönelik çalışmalarıyla tanınan Spengler aynı konuda yükseliş ve yıkılışın din, dil, sanat ve bilimde varılan noktalar ile askerî güç, ekonomik güç gibi temel kıstaslara göre sebep-netice münasebeti içinde tarihî bir temele oturtulabileceğini vurgulamaktadır.

Tarihçilerin genel yaklaşımlarından hareketle şu sonuca ulaşabiliriz: Tarih, medeniyet dinamikleri açısından incelenmeli ve bu incelemenin bizlere sağlayacağı ipuçları en ince ayrıntısına kadar değerlendirilmelidir. Bu tespit, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden bugüne kadar yaşadığımız devrin değerlendirilmesi için de önemlidir.

Kendi tarihlerinde yer alan yükseliş ve yıkılışın idraki içinde bulunmak Müslümanlar için elbette geleceğe yönelik projeksiyonlarda kullanılır bir veri olacaktır. Gerçekte Koçi Bey'den bu yana bütün dehşetiyle çöküşün farkında olan Türkler hâlâ neden yıkıldıkları konusunda net bir sonuca varamadılar. Dinî ilimlerde tıkanıklık, bilimin yokluğu, kapitalizmin yükselişi, ordunun tefessühü ve politize olması, Akdeniz'in yukarı Avrupa'ya nazaran güç kaybetmesi, milliyetçiliğin yükselmesi, kabiliyetli idarecilerin azlığı, tebanın kışkırtılması, ticarî zihniyetin inkişaf etmemiş olması, Türklerin idareden uzak tutulmuş olması, ülkenin tabiî sınırlara ulaşmış olması, vb. Bu listenin uzatılması mümkündür. Fakat hangisinin temel ve en mühim faktör olarak yıkılışı doğurduğunun tespiti çok zordur.

Dünyaya Dağılmanın Zarureti

Polonya halk şarkılarında, İncil'den Kudüs Patriği'nin istihraç ettiği delillerle süslenen duaların selâmladığı bu medeniyet, nasıl olup da eşi görülmez bir biçimde yıkılmıştır ve ardında kalan coğrafya neden hâlâ dünya siyasî coğrafyasının en problemli bölgesi olarak kalmıştır. Müslümanlar medeniyetlerine can veren hangi damarı kesmişlerdir ki bütün uzuvları felç olmuş hasta bir adam gibi kendilerine yapılan saldırılara karşı koyamamışlardır? Yoksa tarih sahnesinde yaşanan her şey kaçınılmaz sona doğru atılan bir adım mı? Yoksa İbn Haldun'un benzetmesi, İslâm medeniyetinin yıkılışının en önemli sebebi midir? İbn Haldun, Mukaddime'nin 14. Fasıl'ında aynen şöyle der: "O şahıslar gibi devletlerin de tabiî bir ömürleri vardır. Onlar da bütün canlılar gibi ölüp giderler."

Müslüman medeniyetlerin yıkılışına dair önemli sebeplerden biri tarih aynasının öbür tarafında yani Batının yükselişinin altında yatmaktadır. İlk olarak sorulacak soru şudur: Batı, nasıl olmuş da çok kısa denilebilecek bir süre içinde, hâkim güç olma konumuna yükselmiştir? Nasıl ki bir yıkılış için onlarca sebep sayılabilir bu yükseliş için de uzun bir liste yapılabilir; bilimin inkişafı, kilisenin mağlup edilmesi, coğrafî keşifler, endüstri devrimi, v.s. Şüphesiz bütün bunlar muteber sebeplerdir. Ancak bugün global köyün her köşesinde Batı tesiri varsa, bu se-

beplerin ötesinde bu sebeplere zemin hazırlayan daha büyük bir müteharrik faili aramak durumundayız demektir.

Batının yükselişine verilebilecek cevap diğer bütün başarılarının ötesinde yükselişe geçtiği ilk andan itibaren krallardan, toplumun en alt kesimine kadar hemen herkesçe paylaşılan, dünyanın her karışına yayılma iştiyakıdır! Aynı iştiyak Batının yükselmesinde basamak olarak telâkki edilebilecek her hamlede kendini hissettirir. Afrika'ya yayılan İngilizlerin Tanzanya'nın kuzeyinde rastladıkları göle kraliçelerinin ismini (Victoria), yanında Uganda/Zaire sınırındaki göle de kraliçenin eşinin (Prens Albert), ismini vermelerinde yani bütün bir Afrika coğrafyasına kendi anlayışlarını yaymadaki heyecanlarında da aynı his görülmektedir.

Batıdaki bu hırs, yerli halklar için ölümcül neticeler doğurmuştur. Ancak burada vurgulamak istediğimiz şey bu değildir burada vurgulamak istediğimiz şey yayılmakta olan insanların içinde bulundukları duygu atmosferidir. Nitekim Alonzo Martini'nin haftalar süren çok zorlu bir uğraştan sonra karşısında gördüğü Büyük Okyanus için sarf ettiği sözlerde de aynı iştiyakın izlerini bulmak mümkündür: "Büyük Hükümdar Ferdinand adına bu denizlere, kara parçalarına, kıyılara, içindeki bütün adalara limanlara maddeten ve hakikaten sahip çıkıyorum!" Zweig, kitabında bu olayı anlatırken Martini'nin kılıcını hırsla suya vurduğunu da belirtmektedir. Anlatılan durum hiçbir şekilde istisnaî değildir. Batıda dünyaya yayılma arzusu en üstten, en alta kadar herkesçe mukaddes bir vazife gibi telâkki ediliyordu. Papalık resmî bir ilân ile bütün dünyayı İspanya ve Portekiz arasında, İspanya'nın batısından geçen farazî bir hattı dikkate alarak, taksim etmiştir. Buna göre iki taraf kendi alanlarında

yeni keşifler peşinde koşacak ve buldukları her şeye Hristiyanlık adına sahip çıkacaklardır. Nitekim öncü kolların açtığı yollardan binlerce misyoner akın akın Doğuya yönelir. Kilise, kurulduğundan beri, böyle büyük bir cemaat bulmamıştır.

Eski Avrupa kıtasında bulunanlar yayılmanın ne manaya geldiğini çok iyi biliyordu. Gün geçmiyordu ki Bari, Venedik, Bologna limanlarından Yeni Dünya'yı keşfe gemiler demir almasın. 1846-1890 yılları arasında Avrupa'dan dünyanın değişik yerlerine göç eden insan sayısı Kennedy'ye göre yılda ortalama 377.000 kişidir. Bu, dönemin ulaşım ve teknik şartları düşünüldüğünde muazzam bir rakamdır. Osmanlı iktisat tarihinin önemli uzmanlarından biri olan Charles Issawi'nin kitabında belirttiği rakamlara göre aynı dönemde (1884) İstanbul'un nüfusu 895.000'dir. Bu şu manaya gelmektedir: Avrupa'dan her iki yılda bir, aşağı yukarı İstanbul nüfusu kadar insan, dünyaya yayılmaktadır. Peki, bu kadar insan neden bilmedikleri topraklara göç ediyordu ve bu kadar insan nasıl bir araya toplanıyordu?

Bu yolculuğu göze alan insanlar içinde kanunun aradığı suçlular, işsizler, maceraperestler ve gençler çoğunluktaydı. Ancak zaman içinde faydası daha iyi hissedilen yayılma; ticaret adamları, gemiciler, misyonerler, seyyahlar tarafından icra edilen bir hareket hâlini almıştır. Akın akın dünyaya dağılan bu insanlar yaptıkları gündelik işlerle bile Avrupa düşüncesini, değerlerini, en önemlisi Hristiyanlığı yaymaktaydı.

1891-1910 yılları arasında yıl içinde göç eden insan sayısı üç katlık bir artışla, yıl içinde 911.000'lere kadar ulaşır. Avrupa'nın dışa bu denli göç verdiği bir dönemde, belki de yıkılış emaresi olarak, İstanbul'un nüfusu taşradan gelenlerle artmak-

tadır. 1910 yılında şehir nüfusu 1.056.000 olmuştur. Osmanlı Devleti toprak kaybettikçe işgal kuvvetlerinin zulmünden kaçanlar İstanbul'a sığınmaktadır. Dönemin İstanbul'unun demografik değişimi yıkılışın sayısal tasvirini önümüze koymaktadır. Müslümanların eskiden paylaştıkları yayılma ve hicret düşüncesi kuvvetini kaybederken "1846-1930 yılları arasında 50 milyondan fazla Avrupalı kıta dışında yeni bir hayat kurmak gayreti içinde olmuştur."

Avrupa'da hız kazanan göç hareketlerinin kıta içindeki faydaları şu şekilde sıralanabilir:

1) Avrupa nüfusu azalmaktadır, böylelikle kişi başına düşen millî gelir artmaktadır.

2) Göçer Avrupalılar, hem hammadde akışını hem bu akışın düzenli olmasını, hem de büyük miktarda üretim yapan Avrupa sanayisine pazar ve iş imkânı sağlamaktaydı.

Amerikan Hükümeti tarafından görevlendirilen Maryland Üniversitesi profesörlerinden Keith Olson başkanlığında bir heyete yazdırılan "Amerikan Tarihinin Ana Hatları" adlı kitapta bütün zorluklara rağmen elde edilecek büyük karşılığın şuurundaki fakir toplulukların nasıl göç ettiklerini anlatmaktadır: "Göç edenler arasında yol masrafları için gerekli parayı bulabilenler çok nadirdi. Göç etmeleri için gerekli olan yol parasını bulamayanlar Virginia CO gibi şirketlere borçlanıyorlar, karşılığında ücretsiz işçi olmayı kabul ettiklerini bildiren belgeler imzalıyorlardı." Bu satırlar göç eden insanların her şeyi göze aldıklarının en güzel delilidir.

Bütün bunların sonucu olarak 20. yüzyıl başında Batıda imparatorluklar kurulmuş, buna karşılık Müslüman toplumlarda

ise genel bir gerileme başlamıştır. İngilizce ve Fransızca mahallî halklar tarafından kullanılır hâle gelmiş, göç eden insanlar gittikleri yere dillerini de götürmüşlerdir.

Bediüzzaman "Muhakemat" adlı eserinde Asya'nın yeniden eski gücüne ulaşması ve bu durgunluğun sona ermesi için "medeniyetin kanunu olan telâhuk-u efkâr ve zaruretin semeresi olan hafiflik ve cür'eti teşebbüs" kavramlarının altını çizmiştir.

İslâm dünyasının yeni bir yapılanma için yapması gereken şey geçmişte Avrupa tarihinde görüldüğü gibi harekete geçmektir. Martini'den çok önce Nafi, Afrika'nın tabiî sınırı olan Akdeniz kıyısından daha ileri gidememenin sıkıntısını dile getirmişti. Ondan sonrakiler ise Endülüs'te hem de İslâm'ın doğuşundan çok kısa bir süre sonra, medeniyet tarihinin zirvelerinden birini ortaya koymuşlardır. Henüz hicrî ilk asır son bulmadan sayıları binleri bulan sahabe efendilerimiz son nefeslerini Bizans topraklarında vermişlerdir.

Tarih boyunca bütün peygamberler hicret etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) son nefesini verirken Bizans tarafına gitmek için tüm hazırlıklarını yapmış olan bir ordu Medine yakınlarında beklemekteydi. Yurdundan ayrılmak iman kavramıyla çok alâkalı bir arzu hâlinde İslâm'la beraber gelmiştir. Bu arzu hiçbir şekilde Avrupa kaynaklı emperyalist yayılma ile benzerlik göstermez. Bunun en açık delili; Orta Doğu'nun ve Kuzey Afrika'nın Osmanlı yönetimindeki hâlleriyle Batılı güçlerin yönetimine geçtikten sonraki hâlleridir.

Tarihin türlü devirlerinde Müslümanların idaresi altında olmak, Rumlar, Yahudiler ve farklı milletlerden insanlar tarafından arzulanır hâle gelmiştir. Çünkü İslâm dini, özünde idare

kavramını çok ayrıntılı biçimde düzenlemiştir. Dinin hassasiyetle üzerinde durduğu konulardan birisi de budur ve bu konuda birçok eser kaleme alınmıştır.

Müslümanların dünyaya yayılmasında sıradan diyebileceğimiz -herhangi bir makamı ya da resmî bir sıfatı olmayan- insanların payı büyük olmuştur. Afrika'da en iptidaî kabilelerin dahi sevgisini kazanan Abdullah bin Yasin, bütün Nil Vadisi'ni yürüyerek dolaşan Osman el Emir Gani, Cava'da bütün ailesini bulaşıcı bir hastalık sebebiyle kaybetmesine rağmen bölgede 21 yıl tek başına kalan Mevlâna Malik İbrahim ve benzerleri, şimdilerde sadece tarih kitaplarının unutulmuş sayfalarında yaşıyorlar. Oysaki İslâm'ın altın dönemi bu insanların ve bunlara benzer insanların gayretlerinin ürünüdür. Bu insanlar hiçbir beklenti içine girmeden evlerini, yurtlarını, dostlarını, anne babalarını… terk ediyorlardı. "Karşılıksız aldınız, karşılıksız verin. Kuşağınıza alîm, gümüş ya da bakır para koymayın. Yolculuk için ne torba, ne yedek gömlek, ne de çarık alın. Çünkü yolcu kendi yiyeceğini hak eder." öğüdü kulaklarında çınlıyordu. İlk Müslümanların aldıkları barış mesajını yaymada gösterdikleri gayret, hatta ilk Hristiyanların aynı sebeple katlandıkları zorluklar ve nihayet Batının büyümesinde kendi değer ve kıymetlerini yaymada gösterdiği hırsın adı: Göç…

Haçlılar ve Kudüs

Miladî 11. asrın sonlarına doğru Eski Dünya kıtalarında umumi manzara şu idi: Ön Asya'da, halifeliği elinde bulunduran Abbasi hanedanının güçten düşmesiyle birlik bozulmuş, Çin sınırından Atlas Okyanusu'na kadar uzanan İslâm topraklarında irili ufaklı birçok devlet ortaya çıkmıştı. Bunların sürekli birbiriyle mücadele halinde oluşu, İslam'ın siyasî ve askerî gücünü iyice azaltmıştı. Abbasi hilafeti, Selçukluların imdadıyla yok olmaktan kurtulmuştu. Ancak Abbasi hanedanını kurtaran bu büyük Türk devleti 1092 yılında Sultan Melikşah'ın vefatıyla bölünmeye uğramıştı...

Avrupa'da ise feodal rejim sürmekle birlikte, başlıca üç büyük krallık: İngiltere, Fransa ve Almanya, siyasete hâkimdi. Papalık müessesesi ise tarihinin en kuvvetli ve otoriter günlerini yaşıyordu.

Bir tarafta Endülüs'te var olan ve hâlâ kuvvetli olan İslâm varlığı, bir tarafta da Selçuklu Türklerinin İslâm savaşçıları sıfatıyla Marmara Denizi kıyılarına, dolayısıyla da Avrupa'ya dayanmaları, Avrupalıları kendi içlerindeki mücadelelere muvakkaten nihayet vermeye ve İslâm tehdidiyle ciddî şekilde ilgilenmeye sevk etti. Haçlı Seferleri başladığı sırada, birlik içindeki bir Avrupa'ya karşılık darmadağınlık bir Şark-İslâm dünyası vardı. İlk Haçlıların başarısını İslâm dünyasındaki bölünmüşlü-

ğe veren tarihçi Barker şöyle demektedir: "Suriye emirleri arasındaki tefrika ve Abbasî ve Fatımî halifeleri arasındaki bölünmüşlük sayesinde kutsal şehir işgal edilerek Kudüs Krallığı kuruldu."

Haçlı Seferleri her ne kadar Papalık merkezli bir hareket olsa da, bu hareketi saf bir dinî hareket olarak yorumlamak hatalıdır. Hâdiseler geliştikçe, hac motifi esas mahiyetini yitirdi ve Haçlı hareketi belli bir alandaki belli bir grup üzerine yapılan hususî bir tarzda bir kutsal savaş olmaktan saptırılarak, yakın ve uzak düşmanlarıyla olan mücadelelerinde Papalığın dinî ve politik gayelerine hizmet eden bir hareket durumuna düşürüldü.

Haçlı Seferlerinin mimarları olarak bilinen papazlar, halkı ve yöneticileri kışkırtmak için her türlü yalanı söylüyorlardı. Ancak Kudüs o an hiç de Hristiyanların inkisar ve öfkesini celbedecek durumda değildi. Zira yüzyıllardır Müslümanların müsamaha ve hoşgörüsü altında Kudüs'teki Latin Kilisesi, Batı Hristiyanları ile canlı bir şekilde ilişkilerini sürdürmüştü. Fakat Hristiyanlar tarafından kutsal sayılan toprakların Müslümanların elinde olmasının Batılıları gayrete getirdiği muhakkaktır. Fakat bundan daha önemlisi, yöneticilerin politik hesaplarıdır. Krallar, kontlar, şövalyeler… iktidarları adına kuvvet ve itibar elde edeceklerine inanarak bu savaşlara katıldılar.

Perişanlıktan kıvranan halk ise, kelepir elde etmek için yollara dökülmüştü. Zira Doğunun zenginlikleri Avrupa'da: "Bin Bir Gece Masalları" çeşnisinde anlatılıyordu, hususan, gidip görenler Doğu hakkında, Cennet tasvirleri yapıyorlardı. Fakir halk için Haçlı Seferlerinden gaye, hac veya kutsal savaş değil, mala mülke kavuşmak, yokluktan kurtulmaktı. Daha başka sebepleri olanlar da vardı. Fuller bu durumu şöyle izah eder: "Bu

insanların büyük bir harekete kendilerini salıverecek derecede maceraperest ve dindar kimseler olduğu düşünülmemeli. Pek âlâ dinî niyetle gidenler vardı. Ancak bununla birlikte hareket içinde, şuurlu kimselerin dışında, kalabalığa uyan ayak takımı diye tabir edebileceğimiz işsiz güçsüz, parasız pulsuz insanlar daha fazlaydı. Borçlular borçtan kurtulmak ve kreditörlerini dolandırmak için; uşaklar vazifeden ve efendilerinin kaprislerinden içtinap için bu seyahate katıldılar. Hırsızlar ve katiller haça sığınarak darağacından kurtuldular. Zina edenler bu seferle günah çıkarttılar v.s." Bu ifadelerden anlaşılıyor ki kilise ricalinden başka bu işin dinî bir vecibe olduğuna inanan kimse yoktu, her tabaka ayrı bir dünyevî maksat peşindeydi.

Bu arada, Malazgirt yenilgisinin yaralarını sarmakla meşgul bulunan Bizans'ın yeni imparatoru 7. Mihael'in, 1073 yılında Batıdaki hareketlenmelere ön ayak olduğunu belirtmekte fayda vardır. 1095 yılında İmparator Alexius Commenus da Mihael'in çizgisinde bir politika takip etti. Bizans'ın asıl derdi Kudüs'ü değil, Anadolu'da kaybettiği yerleri geri almaktı.

Böylece, ihtirasların kesiştiği noktada yüz binlerce kişi yollara döküldü. Birinci Haçlı Seferi, halkın ve devlet ehlinin seferi olmak üzere iki kısma ayrılır. Birinci kısım heyecana gelerek kılıç kuşanmış başıbozuk halk takımıydı. Yukarıda da belirtildiği gibi aralarında her tür insan vardı. Almanya'dan çıkan böyle bir grup, Haçlı muharebelerinin her günahı affettireceğine inandırıldıkları için, yol boyunca en büyük hayâsızlıkları, günahları ve cinayetleri işlediler. Başlarında bulunan serseriler: "Müslümanlarla savaşmadan evvel, Yahudileri yok etmek lazımdır." deyip, yolda karşılaştıkları Yahudilerin hepsini de öldürdüler. Hususan Pierre Lermite'nin hitabetiyle heyecana gelen kalabalıklardan

müteşekkil olan bu beş kısımlık ordunun üç bölümü yolda Macarlar tarafından darmadağın edildi. Kalan iki bölüm ise Bulgarlar tarafından hırpalanmış olmalarına rağmen, İstanbul'a ulaşmayı başardılar. İmparator Alexius, bu yağmacı ve serseri takımını şehir içinde tutmadı, bunları hemen Anadolu'ya geçirdi.

Asıl düzenli ve sistemli Haçlı ordusu 1096 Martında yola çıktı. Çoğunlukla şövalyelerden oluşan gruplar, aynı yılın sonlarına doğru, kara ve deniz yoluyla İstanbul'da toplanmaya başladı. Sayı kısa sürede beş altı yüz bine ulaşmıştı. Bizans İmparatoru Alexius yaptıklarından pişman idi, ancak bir kere başına belayı almıştı, yüz binlerce şövalye İstanbul'da toplanmıştı. Alexius'un bundan sonraki politikası Haçlılara yardım etmek değil; onların şerrinden ülkesini korumak oldu. Bizans halkı bu Katolik Avrupalıları hiç sevmedi, geçen süre içinde Haçlılar da Bizanslıları düşman olarak görmeye başlamışlardı.

O sırada Selçuklu Sultanı Berkiyaruk, Horasan'da çıkan isyanlar ile meşguldü. Suriye Beyi Alparslan'ın oğlu Tanış'ın vefatından sonra oğulları birbiriyle harp etmiş, sonunda biri Şam'da, biri Halep'te kalmıştı. Hâsılı, Kılıçarslan Haçlılara karşı yalnız kalmıştı.

Haçlıların İznik'i almasından sonra Kılıçarslan Anadolu'ya geçerek toparlanmaya çalıştı. Haçlılar da eski ticaret yollarını izleyerek Anadolu içlerine doğru yürüyüşe geçtiler, l Temmuz 1097 tarihinde Kılıçarslan, Eskişehir (Doryaeum) yakınlarında Haçlı ordusuna ani bir baskın düzenledi. Haçlılar bir an şaşırdılar, lâkin zırhlı şövalyelerden oluşan düşman çabuk toparlandı. Kılıçarslan düşmanın toparlandığını görünce kayıp vermemek için geri çekildi ve Anadolu'yu harabeye çeviren o uzun yıpratma savaşları başladı.

Haçlı yürüyüşüyle birlikte ülkede iç isyanlar başlamıştır. Anadolu'nun içinde bulunduğu bu durumdan faydalanmak isteyen komşu devletler de Selçuklu sınırlarını tehdit eder hâle gelmişlerdir. Kılıçarslan'ın bundan sonra bir daha esaslı bir şekilde Haçlıların karşısına çıkamayışı, ülkesindeki bu iç isyanlara ve komşu devletlerin Selçuklulara karşı takındıkları bu tehditkâr tavra bağlanır.

Selçuklu beylerinin Konya Ereğlisi (Heraclea) yakınlarında, Haçlıları durdurma teşebbüsü de bir netice vermedi ve Haçlılar bugünkü Çukurova'ya kadar geldiler. Bu uzun yürüyüş sırasında, Haçlılar arasında bulunan yaralılar, yaşlı ve hastalar ilgisizlikten ölüyor, cesetler öylece yol kenarlarına terk ediliyordu...

Burada, bir kısım azınlıkların, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, Türk-İslâm ordularını arkadan vurduklarını da belirtmek lâzımdır! Çok yerde İslâm orduları, Haçlılar ve yerli ihanet unsurları arasında kalmışlardır. Ancak Hristiyan liderler, bu halklara karşı vefa göstermeye veya onlara teşekkür etmeye lüzum görmediler. Hatta onlara karşı akıl almaz ihanetlerde bulundular. Meselâ, Haçlı liderlerinden Baldwin, Urfa'yı elinde bulunduran Ermeni Beyi Toros'un hoşamedisiyle, ana orduyu bırakıp bu şehre gitti. Bir süre sonra da Toros'u öldürerek yerine kendisi geçti ve Urfa'da bir kontluk kurdu.

Çukurova'dan hareket eden 200 bin civarındaki Haçlı ordusu Antakya'ya yöneldi. Antakya ahalisinin tamamına yakını Hristiyan unsurlardan oluşuyordu. Şehrin oldukça müstahkem bir kalesi vardı. Nitekim güçlü Haçlı ordusu Antakya önlerinde uzun zaman durakladı. Lâkin bir Ermeni dönmenin ihanetiyle kale kapıları Haçlılara açıldı ve şehir düştü. Haçlılar şehirde

bulunan Müslümanları kılıçtan geçirirken meramını anlatamayan çok sayıda Hristiyan da onlarla birlikte öldürüldü.

Bu arada Antakya'nın yardımına koşmak için Selçuklu beyleri arasında geçici bir anlaşma sağlayan Musul Beyi Kürboğa ancak şehir düştükten sonra Antakya önlerine ulaşabildi. Karşısında büyük bir ordu vardı. Esasında kendi ordusu da kuvvetliydi. Ancak beyler ve kumandanlar arasında ihtilaflar ve hatta düşmanlıklar vardı. Kürboğa'nın etrafındaki beylere karşı takındığı tavır onlardan birçoğunun kendisine küsmesine sebep olmuştu. Bütün bunlar bir araya gelince bir kısım beyler savaşa girmeyerek askerlerini alıp gitti. Dolayısıyla Kürboğa'nın kaleyi kuşatma girişimi başarılı olamadı. Neticede Hristiyanlar'ın huruç hareketiyle yenildi ve bölgeyi terk etti.

Antakya'da durumlarını güçlendiren Haçlılar, bundan sonra çevreye tecavüz etmeye başladılar. Suriye'nin batısındaki birçok şehir Haçlılar'ın eline geçti ve buralarda emsali görülmemiş katliamlar irtikab edildi. Meselâ, Frank lider Raymond, Maarratün Numan şehrini işgal ederek 100 binden fazla Müslüman'ı kılıçtan geçirdikten sonra, şehri ateşe verdi. Fakat Haçlı ordusu bu civarda büyük bir salgına ve açlık illetine tutuldu. O günlerin şahidi bir Haçlı, durumu şöyle anlatıyor: "Öylesine bir kıtlık vardı ki adamlarımız bir süre önce öldürdükleri kimselerin butlarından parçalar koparıp; ateşte kızartıyor ve daha tam pişmeden vahşi ağızlarıyla insan etini silip süpürüyorlardı."

Yine el-Bara şehrinde büyük küçük, kadın ve erkek bütün şehir ahalisi kılıçtan geçirildi. Hayfa'da şehri savunan Müslüman askerler ve şehir ahalisi, ortaya dikili bir Haç etrafına –burasının kendileri için emin bir yer olduğu söylenerek– toplatıldı ve akabinde merhametsizce kılıçtan geçirildi. Trablus'taki katliamı, se-

fere katılan ve bir şövalye olan Gestafrankorum'un yazarı şöyle anlatıyor: "Adamlarımız onları dağıttı ve birçoğunu öldürdü. Şehirde içeceğimiz suların bulunduğu tanklar kan ile kirlenmişti."

Suriye coğrafyasını kana bulayan Haçlılar, daha sonra toplanarak Kudüs'e yürüdüler ve 5 Haziran 1099'dan itibaren Kudüs'ü fiilen kuşattılar. Şehirde çok iyi bir savunma hazırlığı yoktu. Halk ve idareciler arasında Mısır'dan gelecek kuvvetlerin şehri savunacağı beklentisi vardı...

Kuşatma bir aydan fazla sürdü. Bu süre zarfında Haçlılar bir kuşatmada yapılması gereken her şeyi yaparak her yönden şehre saldırdılar. Başta Pierre Lermit olmak üzere, papazlar ve rahipler ordunun arasında geziyor, askeri kışkırtan konuşmalar yapıyorlardı. Haçlı ordusu asıl morali İngiliz ve Cenevizlilerin yardım filolarının Yafa Liman'ına ulaşmasıyla kazandı. Haçlılar bu taze kuvvetlerle çok güçlenmiş, kayıplarını telafi etmişlerdi.

Hristiyanların mancınıklarla surları tahrip ettikten sonra başlattıkları saldırıya, Müslümanlar, Rum ateşi ile karşılık veriyordu. İki tarafta ağır kayıplar veriyordu... 15 Temmuz sabahı Haçlı ordusunun başlattığı büyük bir saldırı neticesinde, Kudüs savunması kırıldı, merdivenlerle surlara çıkan şövalyelerin kapıları açmasıyla diğer askerler şehre girdi. Artık sur içinde, şehri savunmaya imkân yoktu ve Kudüs düştü… Müslümanlar, Süleyman Mabedi çevresine, Museviler de sinagoglara sığındılar. Fakat Haçlılar bu insanları kendilerinin de kutsal saydığı bu yerlerde öldürmekle kalmayıp her şeylerini yağmaladılar. O gün Kudüs'te 70 bin kişinin katledildiği rivayet edilir.

"Katliam korkunçtu. Öldürülenlerin kanları sokaklarda akıyor, atıyla gezenlerin üzerine sıçrıyordu. Akşam karanlığında

Haçlılar, sevinçten haykırarak, kiliseye geldiler ve kana bulanmış ellerini kaldırarak dua ettiler...” Görüldüğü gibi Haçlılar yaptıkları barbarlıkları iftiharla anlatabilmektedirler. Bu konuda yine Gesta’nın yazarının ifadesi şöyledir: “Böyle bir katliamı o güne kadar hiç kimse ne duymuş, ne de görmüştü. Cesetler piramitler gibi üst üste yığıldı sonra da bu ceset piramitleri ateşe verildi. Sayılarının ne olduğunu ancak Allah bilir.” Kol, bacak ve kelle yığınlarına şehrin hemen her sokağında, her meydanında rastlanabilmekteydi. Müslüman veya Musevî hiç kimse bu katliamdan sağ kurtulamadı.

İslâm’a omuz veren Selçuklu Türkünü düşman bilip, en kötü zamanında bile yardıma yanaşmayan Mısır Şii Fatimî Devleti’nin aklı sonradan başına geldi. Kudüs’ü geri almak için bir ordu gönderdiler, ancak Kudüs’ü alması beklenen bu ordu Askalan mevkiinde kendilerinden sayıca az olan Haçlı ordusuna değil bu ordu ile karşılaşmadan bu ordudan bir gruba yenildi ve Fatimîler bir daha bu işe teşebbüs etmediler.

Kudüs, ta Selahaddin Eyyubî ufuklarda belirinceye kadar bir matem devrine girmişti. Bir insan ömrü kadar olan esaretinin bu mukaddes şehir için yüzyıllar kadar uzun olduğuna şüphe yoktur. Yürekleri sızlatan bu esareti ahir zamandakine denkti ve bugün olduğu gibi o gün de bütün İslâm dünyasını derin bir acıya gark etmişti. O gün olduğu gibi bugünde zulme uğrayanlar hep Müslümanlar. İçinde bulunduğumuz zamanda Kudüs’te yaşananlara veyl olsun diyoruz ve Işık Adam’ı şu sözleriyle “sadakte” diyerek yâd ediyoruz: “Ey bu vatan gençleri, Frenkleri taklide çalışmayınız! Aya, Avrupa’nın size ettikleri hadsiz zulüm ve adavetten sonra, hangi akıl ile onların sefahat ve batıl efkârına ittiba edip, emniyet ediyorsunuz?”

İkinci Viyana Kuşatması

Sultan IV. Mehmet'in hükümdarlık yıllarında, (1648-1687) birbiri ardınca gelen sadrazamlardan Köprülü Mehmet Paşa ile oğlu Fazıl Ahmet Paşa ve evlâtlığı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Osmanlı Devleti'ne ikinci baharını yaşatmışlardır. 1672'den itibaren IV. Mehmet, bizzat iştirak ettiği iki Lehistan Seferi ve iki Rusya Seferi'nden sonra, Avusturya Seferi'ne çıkmak için Belgrat'a kadar gelir.

II. Viyana kuşatmasının en önemli sebeplerinden biri Avusturya-Alman idaresinin zulmü altında yaşayan Macarların, Avrupa'nın değişik yerlerinde Osmanlı idaresinde yaşayan ırkdaşlarının hürriyet ve refah seviyesini gördükçe, Türk idaresine girmek istediklerini dile getirmeleri olarak gösterilebilir. Orta Macar Kralı, 'Macarların Almanlar'a Karşı 100 Şikâyeti' ismiyle yayınladığı eserinde, uğradıkları zulümleri dile getiriyordu. Alman idaresinden tamamen nefret eder hâle gelmişlerdi. Macarlar arasında ateşte kızartılanlar vardı. Ellerinden toprakları alınan Macar asilzadeleri hayatlarını zindanlarda geçiriyorlardı.

Alman idaresindeki Macarlar tarafından kendilerine lider seçilen Tökeli İmre, 9 Ocak 1682'de İstanbul'a elçi göndererek: "Nemçe'nin tecavüzü haddi aştı... Bunları görmektense ölmek yeğdir. Hemân bir taraftan haber verip yörüyesiz." tarzında bir arzuhâl göndererek şikâyetlerini dile getirip, Alman ida-

resini kabul etmediklerini ve Osmanlı idaresi altına girmek istediklerini belirtir.

Osmanlı Devleti'nin, Orta Avrupa'da hâkimiyeti altında bulunan yerleri emniyet altında tutulabilmesi için, sınırlarının kuzeye doğru biraz daha genişletilmesi siyasî ve tarihî şartların bir gereği idi.

Tuna sınırını sağlam tutmak için Tuna ötesi fetihlere girişen Osmanlı, şimdi bu bölgeleri muhafaza etmek için Orta Avrupa'da yayılmak zorundaydı. Ancak burada hatırlanması gereken bir husus daha vardır. Devletin askerî ve idarî yapısını İslâmî esaslar üzerine kuran Osmanlı, dünyanın değişik yerlerine giderken Kur'ân'ın: "Size ne oluyor ki Allah yolunda ve: 'Rabbimiz, bizi halkı zalim olan bu ülkeden (kurtarıp) çıkar, bize katından bir veli (koruyucu sahip) gönder, bize katından bir yardım eden yolla.' diyen erkekler, kadınlar, çocuklar ve acizler adına savaş mıyorsunuz?" İlâhî ikazını, göz önünde tutarak hareket ediyordu.

Macarlar Osmanlı'dan ısrarla yardım isterlerken; aynı zamanda da, 1664 Vasvar Antlaşmasını çiğneyerek Osmanlı sınırlarına saldıran Avusturyalıların; çapulculuk yaparak sivil vatandaşları esir almaları ve sınır bölgelerindeki beylerden gelen şikâyetlerden dolayı, IV. Mehmet, Avusturya'ya karşı bir savaşın yapılmasına karar verir. Bu münasebetle, ordu ile birlikte Belgrat'a kadar gelen padişah, devlet adamlarının gördükleri lüzum üzerine, Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşayı serdar tayin ederek, kendisi ordugâhta kalmıştır.

Ordu ile birlikte yola devam eden Merzifonlu, Estoni'de kurduğu savaş meclisinde Viyana'nın kuşatılmasına karar verir.

Buradaki toplantıda, Kırım hanı Murat Giray ile Budin beylerbeyi Arnavut Koca İbrahim Paşa, Viyana üzerine bir sonraki sene gidilmesinde ısrar ederlerse de Merzifonlu sefere çıkılması gerektiğini divan üyelerine kabul ettirir. Murat Giray ve Koca İbrahim Paşa meclisteki tartışmalardan dolayı Merzifonluya karşı kin beslemeye başlamışlardır. Bu düşmanlığın neticesi olarak savaşın sonuna doğru Murat Giray ve İbrahim Paşa, Merzifonluya karşı bir ihanet sergileyeceklerdir. Onların Merzifonluya karşı sergiledikleri bu tutum, savaşın ve tarihin seyrini değiştirecektir…

IV. Mehmet döneminin ilk on senesinde devlet içindeki problemlerin halledilmesinden sonra, Girit, Rusya ve Avusturya'da devam eden fetihler, Papalık makamının dikkatini çekmekteydi. Papalığın, Osmanlı'ya karşı Avrupa'da askerî bir ittifak hazırlığı içerisinde bulunduğunu ve Avusturya ile Lehistan'ın aynı maksatla birleştiğini haber alan Merzifonlu; bu iki devletin daha güçlü bir ordu kurmalarını engellemek ve onları hazırlıksız yakalamak maksadıyla savaşın ertesi seneye bırakılmasını uygun görmüyordu.

7 Temmuz 1683'de Viyana önlerine gelen Osmanlı ordusu, burada elliye yakın kaleyi ele geçirir. Avusturya ordusu başkomutanı Duc Charles; Osmanlı ordusunun ileri hareketine engel olmak için Aşağı Avusturya sınırına ve Leyta nehrinin arkasındaki araziye askerini yerleştirirse de bu kuvvetler sevk edilen Osmanlı ordusu karşısında bozguna uğrar. Bunu haber alan Avusturya İmparatoru I. Leopold, saray halkı ile birlikte şehri terk eder. 12 Temmuz'da Viyana'ya girmeye çalışan Merzifonlu, şehri savunmaya çalışan askerlerin dış mahallelerdeki evleri ateşe vermeleri üzerine şehri muhasara altına alır. Bu tarihten

itibaren taraflar arasındaki çatışma iki ay boyunca karşılıklı top atışları şeklinde devam eder iki ay sonunda, Osmanlı askerleri direnişi kırarak şehre girmeyi başaracağı sırada Macarların iç tahkimatlarıyla karşılaşırlar. Bu sırada kral Sobieski komutasındaki 20 bin süvari ve Avrupa'daki çeşitli prensliklerden gelen yeni kuvvetler Tülin önlerinde birleşir. Kaynaklar bu müttefik ordudaki asker sayısının 70 bini bulduğunu ve kuşatmanın başında Osmanlı ordusundaki asker sayısının 60 bin civarında olduğunu söylemektedir. Bu durum karşısında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, müttefik Avrupa ordusunun Viyana'ya girişini engelleyebilmek için, Kırım hanı Murat Giray'a şehrin en stratejik yeri olan Taşköprü üzerindeki Tuna Nehri arkasına mevzilenmesini emreder. Ancak, Merzifonlunun bu plânı Kırım hanının ihanetiyle bozulur…

Viyana muhasarasına katılan Silâhtar Fındıklılı Mehmet Ağa, daha sonra yazmış olduğu 'Silâhtar Tarihi' adlı eserinde, büyük bir üzüntüyle hâdiseyi şöyle anlatır: Düşman Tuna Nehri üzerinden geçerken Murat Giray düşman askerine karşı çıkacağı yerde; bir tepe üzerine çekilip onları seyretmeye başlamış yanında bulunan kendi imamı bile onun bu haline itiraz edince: "Sen bu Osmanlu'nun bize ettüğü cevri bilmezsun. Bu düşmanın defi yanumda lâ-şey idi (basit bir iş idi) ve bilürüm ki bu yaptığım dinimüze de ihanettir! Lâkin asaletim beni komadı. Anlar da görsünler kendüleri kaç akça âdem imiş. Tatar kadrin (kıymetini) bilsünler!" cevabını vermiştir.

Bu hâdiseden bir gün evvel, Viyana'nın ormanlık bölgesindeki Kehlenberg dağının arka yamaçlarına gelmiş olan düşman ordusu da Tuna Nehri üzerindeki köprüden geçen Sobieski komutasındaki askerlerle birleşerek, Osmanlı ordusunu arkadan

kuşatmaya alır. Düşman ordusu karşısında mevzilenen Osmanlı ordusu, bu defa Budin beylerbeyinin ihanetiyle karşılaşır. Ordunun sağ tarafını komuta eden vezirlerden Budin beylerbeyi Arnavut İbrahim Paşa, yukarıda belirtildiği üzere Edirne'deki harp meclisinde Merzifonlu ile tartıştığı için, intikam hissiyle hareket eder ve savaş başladığı sırada askerini geri çekerek, Osmanlı saflarının bozulmasına sebep olur. Bu fırsatı değerlendiren düşman, Osmanlı ordusunun orta saflarına girdiği sırada ordunun sol tarafını komuta eden Kırım hanı Murat Giray da bu olaya seyirci kalır ve ikinci kez ihanet eder.

Burada yapılan meydan savaşının kaybedilmesinde ve II. Viyana Muhasarası'nın neticesiz kalmasında bu iki şahıs önemli rol oynamıştır. Bu iki şahsın geri çekilmesi sonucunda etrafında kalan dokuz-on bin askerle savaşa devam eden Kara Mustafa Paşa, gün boyunca savaşmıştır. Akşama doğru şehit olmak için düşman içine atılmak istemişse de etrafındakiler, dağılan ordunun toparlanabilmesinin kendisine bağlı olduğunu söyleyerek ona engel olmuşlardır.

Bu meydan muharebesinde şehit olan Osmanlı askerinin sayısının on bin civarında olduğu rivayet edilmektedir. Tarihçilerin II. Viyana Kuşatması'nın sonuçsuz kalması konusunda ileri sürdükleri sebepleri kaydederek bunları değerlendiren Danişment, bu kuşatma ile ilgili olarak özetle şu tespitlerde bulunur.

Kuşatmayla ilgili öne sürülen görüşlerden biri; Viyana'nın zorla fethedilmesi durumunda, askerin yağma yapmasından korkan Mustafa Paşa şehrin kral tarafından teslimini bekleyip, bütün hazineleri eline geçirmek için tamahkârlık ederek vakit kaybetmiş ve bu şekilde yardım ordusunun yetişmesine meydan vermiştir. Osmanlı başkomutanı imparatorun kaçtığını, sarayı-

nın yağma edildiğini ve özellikle müttefik ordunun hazırlanmakta olduğunun haber aldıktan sonra bütün gayretiyle şehri almaya çalışmıştır. Mustafa Paşa hakkında böyle bir itham yapılmamalıdır. Bu husus, savaşa katılan ve hâdiselerin şahidi olan Fındıklılı Mehmet Ağa tarafından –aralarındaki şahsî meseleden dolayı, Paşa'ya kırgın olmasına rağmen– doğrulanmaktadır. Viyana'yı koruyan surların tahrip edilmesinden sonra şehre hücum etme konusunda kararlı olan Mustafa Paşanın beklenmedik bir şekilde müttefik ordusuyla karşı karşıya kalması, Paşanın kuşatmayı kaldırmasına sebep olmuştur.

1071 yılında Malazgirt Meydan Muharebesi'yle başlayıp, II. Viyana Kuşatması'na kadar 612 yıl devam etmiş olan askerî başarılar; adı geçen komutanların ihmal ve ihaneti ile sona erer. Yukarıda belirtildiği üzere, Mezifonlunun Viyana'da düşman kuvvetlerine karşı hazırladığı plânın bozulmasına sebep olan Murat Giray'ın bu tutumunun, Edirne'de, harp divanında, yapılan görüşmeler sırasında yaşanan tartışmadan kaynaklandığı sanılmaktadır. Ancak Fındıklılı Mehmet Ağa'nın yukarıdaki tespitlerine bakarak Murat Giray'ın bölücü düşünceler taşıdığını söylemek mümkündür. Her ne kadar II. Viyana Kuşatması'nın meydana geldiği dönemden 19. asrın başına kadar dünya dengelerini alt üst eden ırkçılık-milliyetçilik hareketinin etkileri ve Yeni Çağ'ın sonuna kadar, devletlerin kurulması ve geliştirilmesinde hanedanlık bağları etkili idiyse de buradaki ihanetlerin temelinde de bir yönüyle ırkçılık-milliyetçilik anlayışının etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Kırım Hanı'nın söz konusu hareketini târihî determinizm açısından değerlendiren Köseoğlu şöyle der: "Tarihî akış içinde öyle küçük olaylar, duygular, tavırlar vardır ki, bunlar hiç bir

maddî veya sosyal gücün eseri değildir; ama, tarihin akışını değiştirirler. Bu olguları görmemezlikten gelmek, gerçeğe sırt çevirmek; onları hesaba katmak ise, kurulacak bir determinizmi bozmak sonucunu doğurmaktır. Bu küçük şeyleri, istisnalar olarak da kabul edemeyiz. II. Viyana Kuşatması'nda Kırım Hanı şeytanın iğvâsına (kandırmasına) kapılmıştır. "Benim için lâ-şeydir" dediği Leh ordusunu köprüden geçirmeseydi, Beç (Macar) Kızılelma'sı Türk'ün olacaktı... O zaman, tarihin akışı değişmelere uğrayacaktı... Kırım Hanı imamının yalvarmalarını dinleseydi, tarih başka türlü olacaktı... Gerçek o ki maddî ve manevî, küçük ve büyük bir sürü şey iç içe girerek tarihi dokumaktadır... Tarihi eyleme dönüştüren ahlâkî özlerdir. Bu oluşun muharrik (hareket ettirici) gücü iman, yönü ve muhtevasını tayin eden ise imanın iç talepleridir... Kavimlerin kendilerini değiştirmelerine göre Allah onların hâlini değiştirmektedir. Yani cemiyet hâlindeki ruhî akış eyleme dönüşerek tarihi yapmaktadır."

İkinci Viyana bozgununun esas sebebinin tefrika (parçalanma) olduğu görülmektedir. Tarih boyunca gelmiş geçmiş devletlerin ayakta kalış ve yıkılış sebeplerini tarihî determinizm açısından açıklayan şu ayetler de bu gerçeğe işaret eder: "Allah'a ve Onun Resulüne itaat ediniz. Birbirinizle çekişmeyiniz. Aksi halde bütün gayret ve çalışmalarınız fiyasko ile neticelenir. Kuvvetiniz de yok olur gider." "Bir kavim, özündeki (güzel hâl ve ahlâkı) değiştirip bozuncaya kadar Allah şüphesiz ki onun (hâlini) değiştirip bozmaz..."

I. Petro ve II. Katerina'nın Osmanlı Devleti'ni İçten Yıkma Plânları

Rusya, yüzyıllardır ezelî gayesi olan denizlere açılmayı bir türlü hayata geçirememişti. Bu uğurda Bizans'la mücadeleler verdi. 1480'de Altınordu Devleti'nin hâkimiyetinden kurtulunca bu devletin parçalanması sonucu ortaya çıkan hanlıkları yıkarak Karadeniz ve Hazar Denizi'ni ele geçirme arzusuna kapıldı. Batıdaki ilk hedefi Baltık Denizi idi. Rusya'nın sıcak denizlere doğru yayılma politikasının en önemli sebeplerinden biri, güneye doğru ilerleyerek kendi mezhebine mensup Ortodoksları himayesine alıp Balkanlardaki Slavlarla birleşerek büyük bir Slav imparatorluğu kurmak idi.

İstanbul 1453'te Türklerin eline geçince Ortodokslar, Osmanlı Devleti'nin himayesine girmişti. Rus hükümdarlarından IV. İvan'ın Bizans İmparatorluğu'nun son hükümdarı olan Konstantin'in yeğeni Sofia ile 1472 de evlenmesi ve bayrağına Bizans İmparatorluğu'na mahsus iki başlı kartal şeklini ilave etmesi, Rus çarlarının Bizans üzerinde bir veraset hakkı iddiasına sebep olmuştu... Bu sebepten, İstanbul'u ele geçirmek, Ruslar'ın en mühim gayeleri haline gelmişti. Görülüyor ki Rusya'nın coğrafî ve dinî şartları, onu Osmanlı Devleti aleyhine yayılmacı bir politika izlemeye zorluyordu. Ayrıca diğer ülkelerle bağlantı kurmak, siyasî, ekonomik ve askerî çıkarlar sağlamak isteği de bunu körüklüyordu.

I. Petro'nun Plânları

Rusya, zayıf ve güçsüz bir devlet olduğu için I. Petro zamanına kadar Osmanlı Devleti'ne saldırmaya cesaret edememişti. Osmanlıların 1683 Viyana bozgununu müteakip, Avrupa'da Osmanlı aleyhine kurulan kutsal ittifaka katılan Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı ilk kez bu ittifak içinde savaşmıştır. Osmanlı Devleti'nin zorda kalmasından istifade eden I. Petro, Osmanlıların kuzey sınırında en zayıf noktası sayılan Azak Kalesi'ni alıp (1696) Karadeniz'e ayak basmayı başardı. I. Petro, İsveç'le mücadele ederek 1709'da da Baltık Denizi'ne inince, Rus hükümeti, Osmanlı Devleti'ne yeni bir saldırı için daha bir cesaretlendi. Artık I. Petro'nun amacı, İstanbul'u almak ve Osmanlı başkentini kendi devletine başkent yapmaktı.

I. Petro bir taraftan ordusunu hazırlarken, diğer taraftan da Osmanlı Devleti'ne karşı cephede zaferini kolaylaştırmak için, Osmanlı Devleti bünyesinde isyan çıkartma faaliyetlerine girişti. Petro, bu politikasına 1702'de İstanbul'a ilk Rus Büyükelçisi olarak tayin ettiği P.A. Tolstoy ile başlamıştı. Çar, 12 Nisan 1702'de ona bir talimat vererek, Türkiye'deki Hristiyanların politik ve ekonomik durumları, Osmanlı Devleti'nin siyasî, askerî, ticarî vs. hâlleri, zayıf ve kuvvetli taraflarıyla ilgili teferruatlı bir rapor hazırlamasını istemişti.

Büyükelçi raporunda, Osmanlı Devleti'nin Ortodoks tebaasının, Türk-Rus savaşlarında Rusya'ya yardımcı bir unsur olarak kullanılabileceğini belirtmiş, Çar'ın yeni bir talimatıyla da Ortodoksları Osmanlı aleyhine tahrike başlamıştı.

I. Petro, Osmanlı-Rus Harbi öncesinde, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki Hristiyan tebaası üzerindeki tahriklerini hızlan-

dırdı. Buralara gizli ajanlar göndererek, halkı isyan için kışkırttı. Ajanların dağıttığı bildirilerde I. Petro, Hristiyanları esaretten kurtaracağını vaat ediyordu, ayrıca kendi milletinden başka, Rumların imparatoru olduğunu da iddia ediyordu.

I. Petro'nun üzerinde en çok durduğu iki bölge Eflak-Boğdan ve Karadağ idi. Çünkü savaşı buralarda yapmayı plânlıyordu. Karadağ'ın önemi ise hem arazisinin dağlık olması hem de Osmanlıların buradaki hâkimiyetinin zayıflığından ileri geliyordu. I. Petro, Karadağlıları tahrikte Rafuzinsky adıyla bilinen Ragusalı bir şahsı kullandı. Rafuzinsky, Rus büyükelçisi Tolstoy tarafından keşfedilmişti. Tüccar olması hasebiyle Balkanları da iyi biliyordu. I. Petro'nun Balkanlardaki Hristiyanları tahrike yönelik bildirileri, bu kişinin idaresindeki ajanlar tarafından dağıtılıyordu. Bu bildirilerin birinde şunlar yer almaktaydı: "Dininiz, yurdunuz, şeref ve haysiyetiniz için dövüşünüz. Sizin ve torunlarınızın hürriyet ve istiklâli uğrunda kavgaya koşunuz. Muhammed'in torunlarını eski yurtlarına, Arabistan çölleri ve steplere sürünüz!"

Raguzinsky, çalışmalarını Karadağ ve Sırbistan üzerinde yoğunlaştırmıştı. Dağıtılan bildirilerde I. Petro, Karadağlılara hitaben şunları söylüyordu: "Ey Karadağlılar, bizim emelimiz, hemen bu sene zarfında Türklerin tehdidatına karşı savaşa girişmek, ondan sonra da Osmanlı ülkesine girip Ortodoksları zalim idareden kurtarmaktır... Bizim en büyük arzumuz, sizi Türklerden kurtarmak, kiliseleri tezyin etmek ve Hristiyanlığı yükseltmektir."

1711'de Osmanlı-Rus savaşı başlayınca, Karadağ Prensi Petroviç, isyan ederek Karadağ'daki Müslümanları katletmeye başladı. Hersek'de de Michael Milaradovic isyan etti. Ruslar, Prut

kıyısında Türklere yenilince, Karadağlılar ve Sırpların ümitsizliğe düşmesi üzerine I. Petro, Pavel Arkulei'yi göndererek onlara moral vermeye çalıştı. 1715'te de Karadağ'a Rus prenslerinden birisini temsilci olarak gönderen I. Petro, Karadağlıları tahrik eden iki bildiri yayınlattı. Karadağlılar ve Sırplar Osmanlılara karşı başarılı olamadılar ama Ruslarla olan bu ilk ittifakları, onlar için ilerideki büyük ittifakların başlangıcı oldu.

I. Petro Eflak ve Boğdan'a (Romanya'ya) gönderdiği ajanlarıyla, Romenleri de Osmanlılar aleyhine tahrik ediyor, Rusya'ya yardımcı olmaları halinde onlara hürriyet vaat ediyordu. Rus tahriklerine kanan Boğdan Voyvodası Dimitri Kantemir, Nisan 1711'de I. Petro ile gizli bir anlaşma yapmıştı. Çar'ın emrine askerî birlikler gönderen Voyvoda'nın bu faaliyetlerine Osmanlı Devleti önce ses çıkarmadı. Ancak işin ileri gitmesi üzerine, harpten sonra asileri cezalandırdı. Dimitri Kantemir ise Rusya'ya kaçtı.

II. Katerina'nın Faaliyetleri

Çariçe II. Katerina'nın Rus tahtına oturması, Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki yıkıcı faaliyetlerini daha da artırmasına sebep oldu. II. Katerina'nın bu faaliyetlerinin mimarı Mareşal Munich idi.

Osmanlı Devleti'ni içten yıkma plânlarına daha I. Petro zamanında başlayan Munich, (1736-1739) Türk-Rus savaşında, Rumları isyan ettirmek için harekete geçmiş ve Rus ajanlarını, Tesalya'nın dağlık alanlarında yaşayan Klephtler'e göndererek onları tahrik etmiştir. Yeni Çariçe Elizabeth (1742-1762) ise, atalarının hile ve desiselerini devam ettirerek Rumeli, Anadolu,

Tesalya ve hattâ İstanbul'a bile Rus ordusuna mensup gizli ajanlar gönderdi.

1762'de II. Katerina, Çariçe olduktan sonra da Osmanlı Devleti'ni içten yıkma plânları devam etti. Bu plânların bir parçası olarak Papazoğlu ve ona bağlı bir grup ajan Mora'ya gelerek, ilk isyanı başlattılar. Başka bir grup ajan da Karadağ'a gönderildi. Rus ajanları, Hristiyanları tahrike yönelik propagandalarında, Osmanlı Devleti'nin kuzeyden gelen sarı bir ırk (Ruslar) tarafından yıkılacağına dair söylentileri, bütün Balkan memleketlerine yayıyorlardı.

Süleyman Penah Efendi, II. Katerina'nın Rumları tahrik için Hacı Murat isimli bir ajan kullandığından bahseder. Rus asıllı olan, Arapça, Farsça ve Osmanlıcayı çok iyi bilen Hacı Murat, 1765'de seyahat amacıyla Rumeli ve Ege adalarını dolaşmış, Mora'ya gelerek Manyotlarla da görüşmüştür. Hatta Hacı Murat bunlarla gizli bir ittifak yapmış, Rus filosu Mora'ya gelince, Rumlardan, Osmanlıya isyan edeceklerine dair söz almıştır. Hacı Murat, Osmanlı Devleti'ni yıkmak için çabalayan Rusya ve Avrupa devletlerinin içimize soktuğu binlerce ajandan biriydi. İslamî ve millî değerleri istismar eden bu şahısların benzerleri günümüzde de aramızda mevcuttur…

Rusya'nın Eflak, Boğdan ve Kırım'ı işgal etmesiyle 1768'de başlayan Osmanlı-Rus harbinde II. Katerina, Osmanlılara karşı başka bir cephe açmak üzere Mora Rumları ile yaptığı ittifakı yürürlüğe koymak için harekete geçti. Orlof kardeşler komutasında bir Rus filosunun, Baltık Denizi'nden ilerleyerek Mora sahillerine asker çıkarması üzerine ayaklanan Manyotlara, yetmiş bin Rum da katıldı. Rumlar ve Ruslar, Mora'nın merkezine doğru ilerleyerek binlerce Müslüman'ı katlettiler. Muhsinzade Mehmet

Paşa tarafından bastırılan bu isyan, daha sonra vuku bulacak olan Yunan milliyetçiliği hareketinin de öncüsü olmuştur.

Bundan sonra da faaliyetlerine devam eden Ruslar, Çeşme'de Osmanlı donanmasını gafil avlayıp yaktıktan sonra, isyan halinde olan Mısır'da Memlûk Beyini, Lübnan'da ise Dürzi Emiri'ni desteklemekten geri durmadılar. 1773 yılının Martında bir Rus filosu Beyrut'u bombaladıysa da bu donanma kısa sürede Osmanlı kuvvetlerince uzaklaştırıldı.

II. Katerina Gürcüler, Karadağlılar, Bulgarlar ve Romenleri de Osmanlı Devleti aleyhine kışkırttı. Gürcü prenslerinden destek vaadi alan Katerina, Osmanlı yönetimine isyan etmeleri için Karadağlılara para, asker, cephane ve subay gönderdi. Yapılan anlaşmaya göre, Osmanlı-Rus savaşı başlayınca, Karadağ eşkıyaları Bosna içlerinde mevzilenmiş Osmanlı kuvvetlerine karşı harekete geçeceklerdi. II. Katerina, Bulgarlara da Rus ordusunda albay olan Korazin isimli bir Bulgar göndermişti. Katerina onlara, Rus silahlı kuvvetlerine yardım etmeleri halinde bağımsızlık vaadinde bulunuyordu. 1768-1774 harbinde Bulgar gönüllü askerleri, Rusların yanında Osmanlılara karşı savaşmalarına rağmen emellerine ulaşamadılar ve Rusya'ya kaçmak zorunda kaldılar. Ancak Osmanlı Devleti bu savaşta mağlûp olunca 1774'de imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması'yla Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya, Ortodoks tebaasını himaye hakkı vermesi, Rusların sürekli içişlerimize müdahalesini kolaylaştırmış, iç isyanların tahrikine âdeta resmiyet kazandırmıştır. Hele bu anlaşmayla İstanbul ve Çanakkale boğazlarının da Rus ticaret gemilerine açılması, Osmanlı tebaasının Ruslar tarafından kışkırtılmasını büsbütün kolaylaştırmıştır. Rus ticaret gemileri boğazlardan serbest geçiş hakkına sahip olarak, Ege Denizi'ndeki

adalarda yaşayan Rumlara ve Karadağlılara daima kaçak silah ve mühimmat taşımakta ve onları isyana teşvik etmekte idiler. Savaş sırasında II. Katerina, İstanbul yolunu açmak için Kırım'a da adamlarını göndererek, özellikle Kırım hanlarını harekete geçirmek için çalıştı, onlara: "Siz, Cengiz sülalesinden gelen müstakil bir hanlık iken, uzun süreden beri Osmanlı Devleti'nin hükmü altındasınız. Hakkınızda türlü türlü insiyatif kullanıyorlar sizleri kendi valileri ve hanları gibi azl ve tayin ediyorlar. Eğer bizimle beraber hareket ederseniz, size eski istiklâlinizi vermeyi taahhüt ediyoruz." diyorlardı. Ruslar bu tür girişimlerinde ısrar etmişler ve sonunda da başarılı olmuşlardır. Neticede Kırımlılar kendi soydaş ve dindaşlarına karşı cephe almışlardı. Osmanlı kuvvetleri, Kırım'da cansiperane savaştılarsa da, bazı işbirlikçilerle birleşen Ruslar karşısında başarılı olamadılar. II. Katerina Osmanlı Devleti'ne sâdık biri olan Kırım Hanı, Kırım Giray'ı zehirletti. Bundan sonra tesirini artıran Rus oyunları neticesinde Kırım'da kargaşanın hüküm sürdüğü yıllar başladı. Kendi istedikleri yöneticileri her ne pahasına olursa olsun idareye getirmek isteyen Ruslar, 1783'te cebrî bir müdahale ile Kırım'ı ilhak ettiler ve yaklaşık otuz bin Müslüman Kırımlıyı katlettiler.

Özi Katliamı

18. yüzyılın son yarısı... Cihan İmparatorluğu'nun temellerinden sarsıldığı dönem. Askeriyemiz ve cemiyet çok ciddi sarsıntılara maruz kalmış, mücahede, aksiyon ve bilinmez ufuklara akma ideali unutulmuştu. Hayata perestiş; daha doğrusu yaşamak için yaşama felsefesi, milleti ve ideallerinin tahakkuku için yaşama, fikrinin yerini alınca çözülme ve düşüş kaçınılmaz olmuştu. Osmanlı akıncılarının Moskova varoşlarına girdiği günler geride kalmıştır.

İşte böyle bir dönemde I. Abdülhamit tahta geçti (1774) Çariçe II. Katerina, İmparatorluğun içinde bulunduğu durumu çok iyi biliyor, İstanbul'u çok yakından takip ediyordu. Katerina, Osmanlı Devleti'ni tarihten silmek için Avusturya ile anlaşma yapmıştı. Bu anlaşmaya göre Rumeli topraklarını Rusya ve Avusturya aralarında paylaşacak ve İstanbul'da Bizans'ı tekrar kuracaklardı.

1787 Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı Devleti yine iki cephede savaşmak zorunda kaldı. Ordu Nemçe (Avusturya) üzerine gitmişti. Osmanlı ordusu, Avusturya üzerine hareket edince Ruslar Osmanlıya savaş açıp bütün kuvvetleriyle Özi'ye saldırdılar. Özi kuzeyde Osmanlı hududunun kilidi idi.

Mareşal Potemkin'in kumanda ettiği Rus ordusu Özi'yi karadan ve denizden şiddetle muhasara etti. Ruslar, gece gündüz Özi'ye gülle ve humbara yağdırdığı için kalede elle tutulur bir yer kalmamıştı, kalenin altı üstüne gelmişti. Aşırı soğuk ve kardan dolayı bir türlü yardım alamayan Özi, her şeye rağmen altı aydır ayaktaydı.

Ruslar, bu muhteşem savunma karşısında çaresiz kalmıştı. Muhasara sırasında 50 bin askerini kaybeden Potemkin, kale alınırsa üç gün boyunca yağmaya ve katliama izin vereceğini söyleyerek askerlerini daha iyi savaşmaları için teşvik etti. Ocak ayının başlarında şiddetini artıran kıştan dolayı sular donmuştu. Bu gelişme üzerine Ruslar, kalenin diğer yerlerine nazaran daha az tahkimli olan nehir surlarına yöneldiler.

Kaledeki asker kararlıydı. Son kurşunlarını atıncaya ve son nefeslerini verinceye kadar dayanacaklardı. Öyle de oldu. Ruslar, ancak son asker de toprağa düştükten sonra kaleye girebildi. Kale düşünce, Özi'de savunmasız insanlar, kadın, çocuk yaşlı demeden katledildi. Kaynaklara göre kale düştükten sonra 25.000 sivil şehit edildi…

Odesa yakınlarında stratejik öneme haiz, Özi Kalesi'nin düşmesiyle Osmanlılar Doğu Avrupa'daki son kilit noktalarını da kaybetmiş oluyorlardı.

Özi'nin düştüğünü bildiren rapor I. Abdülhamit'e verildi. Yazıyı okuyan Abdülhamit, kale düştükten sonra yapılanların yazıldığı yere gelince ciğerleri parçalayan bir "ah!" çekti. Sultan'a elem veren şiddetli bir nüzul (felç) isabet etmişti.

Ukrayna'daki bir kalenin kaybedilmesine ve mesul bulunduğu tebaasına karşı işlenen zulme kalbi dayanmayan I. Abdülha-

mit bu felç halinden kurtulamayarak ve birkaç gün sonra da vefat edecektir.

I. Abdülhamit'in beyin damarı çatlamıştır, zira o, mesulü olduğu halkın kılıçtan geçirilmesinin suçlusu olarak kendisini birinci derecede sorumlu gören bir halifeydi. Beyin damarı çatlamıştı çünkü Rusların, Kafkaslara ve Balkanlara sızmak üzere olduğunu hissetmişti.

Beyin damarı çatlamıştı çünkü daima galip gelen bir ordunun mağlup edilmesine bir çare bulamamıştı. Ordusunu düştüğü yerden çekip çıkaramadığı için nefsiyle yaptığı hesaplaşmada şahsını mahkûm etmişti.

Tarihî ve Siyasî Boyutlarıyla Şark Meselesi

Napolyon'un alt üst ettiği Avrupa haritasını düzene sokmak için 1815 yılında toplanan Viyana Kongresi'nde, Rus delegeleri kongre üyelerinin dikkatini Osmanlı idaresi altında bulunan Hıristiyan halkın üzerine çekmeye çalışırlar ve bunu "Şark Meselesi" olarak takdim ederler. Bu tabir, kongreden sonra, diplomatlar ile tarihçiler nezdinde gittikçe itibar görerek siyasî bir mana kazanmaya başlar. Fransız tarihçi Signobos'un ifadesine göre: "On sekizinci asırdan itibaren Avrupa devletleri, Osmanlı Devleti'ni istila etmeye ve onun Hıristiyan tebaasını Osmanlıya karşı isyan ettirmeye çalışmışlardır. Bu çalışmalar ihtilali müteakip, Fransa aleyhine açılan muharebelerle kesintiye uğrar. 1815 tarihinde, Osmanlı İmparatorluğu hâlâ mülkî bütünlüğünü muhafaza ediyordu. İmparatorluğun sonunun ne olacağı dünyanın en önemli meselesi idi. İşte Avrupa devletleri, bu meseleye bir müddet sonra bir isim vererek 'Şark Meselesi' dediler."

Bu tabiri geçmiş zamanlardaki Türk-Avrupa münasebetlerini açıklamak için kullanan tarihçiler; İslâm'ın doğuşunu, mukaddes toprakların Müslümanların eline geçmesini, Haçlı Seferlerinin başlamasını ve Türklerin Avrupa'ya ayak basmalarını Şark Meselesi'ne menşe olarak kabul ederler.

Birinci Dünya Savaşı sonunda, Avrupalıların Osmanlıya layık gördüğü vatan coğrafyası Orta Anadolu'nun kıraç bozkırlarından ibarettir. Sevr Antlaşması'nın vaat ettiği topraklara rıza göstermeyen Türkiye, Lozan'la birlikte kendisini "Can ile canan" arasında bulur. Bütün hudutları, kapanmamış hesaplarla ve bitmek tükenmek bilmeyen tarihî düşmanlıklarla kuşatılmış bir devlet. Musul-Kerkük'te Türkiye ile İngiltere'yi çatışma noktasına getiren anlaşmazlık, iç isyanlar, Hatay meselesi, Rusya'nın 1945'deki toprak talebi… Kıbrıs ve Ege Adaları meselesi… 12 Eylül Harekâtı'ndan günümüze; içeride Güneydoğu problemi, Körfez Krizi, Kuzey Irak, Kafkasya ve Bosna-Hersek hâdiseleri...

Tarihî gerçek şudur ki Batı, Antik Grek-Roma ve kadim Hıristiyanlık dairesinde gördüğü coğrafyada, Balkanlar'da, Akdeniz'de, Anadolu'da rakip bir din ve medeniyete mensup, ari olmayan soydan Asyalı bir milletin kendisiyle benzeşip bütünleşmesine burayı yurt edinmesine, kıta içi siyâsî denge arayışlarından kaynaklanan kısa süreli zaruretler dışında hiçbir zaman hoşgörü ile bakmamış ve bakmayacaktır.

Medreselerde Eğitimin Gerilemesi

Bir milletin geleceğini teminat altına alabilmesi şuurlu ve dinamik bir gençlikle mümkündür. Buna bağlı olarak da bu gençliğin yetişeceği aynı âli meziyetlere sahip eğitim müesseselerinin gerekliliği muhakkaktır. Bir milletin geleceği hakkında karar vermek için o milletin gençliğine bakmak yeterli olacaktır.

Osmanlılar, bir millet ve devlet için en önemli şeyin yetişmiş insan olduğunu anlamış ve eğitim alanında her türlü fedakarlığı hiç düşünmeden yerine getirmişlerdir. Kuruluşunun ilk yıllarından itibaren ilme, ilim adamına ve dolayısıyla ilmî müesseselere ve gelecek nesle sahip çıkmışlardır. Osmanlının ilim adamına ve ilme olan derin hürmetini ve saygısını duyan âlimler Maveraünnehir, İran, Mısır, Suriye ve diğer bölgelerden kalkıp Anadolu'ya gelmişlerdi.

Osmanlıda ilk medrese Orhan Gazi tarafından 1330'da bir kilisenin camiye, bir manastırın da medreseye çevrilmesiyle vücuda getirilmiştir. Bu medreseye vakıf olarak da Kozluca köyü ve çevresi verildi. Müderrisliğine de zamanın büyük Türk âlim ve mütefekkirlerinden Şerafeddin Davut Kayserî ile Siraceddin Umurî'nin şakirdi olan Taceddin-i Kürdî tayin edildi. Medreseye hatip olarak da Kara Hoca isimli bir zat atandı. İznik'ten sonra sırasıyla Bursa'da, Edirne'de, İstanbul'da ve birçok şehirde medreseler kurulmuştur. Fatih'in İstanbul'da kurduğu Sahn-ı Semân

Medreseleri'yle eğitim kemâle kavuştu, bu olgunluk Kanunî zamanında Süleymaniye Medreseleri'yle zirveye ulaştı. Bursa'da Hüdavendigâr ve Eşeyi Medresesi, Edirne'de Çelebi Mehmet, Üç Şerefeli Medrese, Afyon'da Umur Bey Medresesi, Amasya'da 2. Murat Medresesi bunlardan sadece bir kaç tanesidir.

Bu medreselerden yetişen büyük âlim ve mütefekkirler Osmanlının manevî mimarları idi. Akşemseddin, Zembilli Ali Efendi, İbn-i Kemal gibi büyük maneviyat erleri yaşadıkları asırlara ışık tuttular ve geleceğin ufuk insanlarını yetiştirdiler.

Akıncılar yeni ülkeler fethederlerken, bunlar da manevî mimar olarak gönülleri imar ediyor, İslâmiyet'in nurefşan hakikatlerini, susamış gönüllere akıtıyorlardı. Yegâne gayeleri İ'lâ-yı Kelimetullah idi. Osmanlının kuruluş gayesi bu fikir üzerine bina edilmişti. Fakat bir müddet sonra bu parlak dönem yerini, bir duraklamaya bıraktı. Bu duraklama yerini zamanla gerilemeye bıraktı. Bu duraklama zamanla gerilemeye dönüştü. Bu duraklama ve gerilemenin sebepleri neydi?

Bu duraklama ve gerilemenin en önemli sebebi bir zamanlar altın dönemlerini yaşayan Osmanlı medreselerinin artık görevini ifa edememesidir. İlim hayatının ve eğitimin en önemli dinamiği olan medreseler, niçin kendilerini yenileyemediler? Eski buluşlara niçin yenileri eklenemedi? Avrupa bu dönemde hızlı bir ilmî gelişme içinde iken Osmanlı niçin geri kaldı? Bütün bu olumsuzluklara eğitim sistemimizde meydana gelen çarpıklık sebep olmuştur dersek mübalağa etmiş olmayız.

Gelişen hâdiseler ve aksamalar bizleri bu neticeye götürmektedir. Daha önce kesinlikle görülmeyen rüşvet, adam kayırma, iltimas gibi dinimizde caiz olmayan şeyler toplum hayatında

normal karşılanmaya başlamış, İslâmiyet'e uymayan bu gibi menfi durumların artması neticesinde medrese ehli de bozulmaya maruz kalmıştı. Bunlara ek olarak, yine bu dönemlerde medreselerden fennî ilimler dediğimiz matematik, tıp, coğrafya gibi ilimler de kaldırılmıştı. Buna bahane olarak öne sürülen gerekçe ise felsefî ilimlerin İslâmiyet'le uyuşmadığı fikri idi. Kâtip Çelebi, medreselerin fikrî yönden çökmesinin sebeplerinden birinin de bu olduğunu söylemektedir. 17. yüzyıl medreseleri, sadece dinî ilimlerin okutulduğu medreselerdi...

Medreselerden fen ilimlerinin kaldırılması tamamen bir cehaletin ifadesiydi. Çünkü İslâmiyet'in temelinde ilim yatmaktadır. İslâm, her zaman ilme ve ilim adamına sahip çıkılmasını istemiş ve Müslümanlar daima ilme davet edilmişlerdir. "Allah'tan, kulları içinde; en çok kudret ve azametini bilen âlimler korkar." "Kendilerine ilim verilenler için cennette dereceler vardır." gibi ayetlerle "Alimler enbiyanın varisleridir." "Yeryüzündeki âlimler, gökteki yıldızlar gibidir." "İlim talebi; erkek-kadın her Müslüman'a farzdır." gibi hadislerle ilim ve ilim adamı âli ve yüce tutulmuştur.

Bununla birlikte, yine Kur'ân'ın birçok yerinde Allah (c.c.) insanları nazarını bazen gökyüzüne, bazen yeryüzüne, bazen de kendilerine çevirmeleri suretiyle tefekküre ve araştırmaya sevk etmiştir. "Bir saatlik tefekkür, bin yıllık nafile ibadetten hayırlıdır." hadisinin altında bu hikmet yatsa gerektir. Asrımızın beyin yapıcısı, Bediüzzaman Hazretleri'nin bu konudaki tespitleri çok önemlidir.

"Fen ilimleri, aklın nuru, din ilimleri kalbin nurudur. İkisinin imtizacından hakikat tecelli eder." demek suretiyle insanın iki buutlu olduğunu vurgulamakta ve ikisinin de aydınlatılması

gerektiğini dile getirmektedir. İnsan bu iki ilimle de uğraşmak zorundadır. İkisinden biri olmadığı zaman ya da biri eksik kaldığı takdirde, içtimaî bir kargaşa yaşanır. Maalesef bu durum Osmanlının son zamanlarında açık bir şekilde kendini göstermiştir. Medrese ehli, giyimlerinden dolayı Mekteplileri iman zaafıyla itham ederken, mektepliler de medrese ehlini yeni fenleri bilmediklerinden dolayı, cahil addediyorlardı. İşte ikisi bir arada olmayınca bu tür içtimaî bunalımlar yaşanıyordu.

"Dinsiz ilim kör, ilimsiz din topaldır." sözü asrımızın içinde bulunduğu keşmekeşin nedenini çok iyi bir şekilde ortaya koymaktadır. Eğer eskinin ilmi topalsa, günümüzün ilmi de kör demektir. Fatih devrinin büyük bilgini Ali Kuşçu, Uzun Hasan'ın sarayından İstanbul'a gelmişti, âlimler Osmanlı sarayında bulunmayı ve orada çalışmayı bir ayrıcalık olarak görüyorlardı. Fakat zamanla Osmanlı, bünyesinde âlimleri barındıran bir devlet olmaktan çıktı, artık âlimler devlet nezdinde eskisi kadar itibar görmüyordu. Bununla birlikte âlimlerin halk nazarındaki değerleri hiçbir zaman değişmemiştir, halk âlimlere daima hürmet etmiştir.

Medreseler Osmanlının son zamanlarında iyice işlevini yitirmişti. Bazı müderrisler daha on beş yaşındaki çocuklara, müderrislik beraatı vermeye başlamıştı. İyi bir eğitim görmemiş olanlar kayrılmaları sonucunda, ilmi iyi olanlara tercih edilir hale gelmişlerdi. Artık ilmin derinliğine değil adayın tanıdıklarının kim olduğuna bakılıyordu. İlmî payeler alınır satılır hâle gelmişti.

Bütün bu menfi şartlar neticesinde, ilmî çalışmalar durdu ve âlimlerin sayısı azaldı. İlme heves edenlerin azalması, yeni buluşların da azalmasına sebep oldu. Yine bu devirde bilgilerin

asıl kaynağına başvurulacağı yerde, bu eserlerin şerhini, şerhinin şerhini, haşiyelerini yaptılar. İlimlerin temeline inmediler. Son yıllarda kaybedilen savaşlar neticesinde vakıf ve tımar sistemi bozuldu. Buna bağlı olarak askerî ve iktisadî yönden gerileme başladı. Gelirleri çoğunlukla vakfa dayanan medreseler de durumdan olumsuz yönde etkilendiler.

Diğer taraftan Avrupa'nın Osmanlı karşısındaki durumuna baktığımızda, Avrupa bu yüzyıllarda üzerindeki karanlık perdeyi atmış ve dışa açılmaya başlamıştır. Avrupa, yeni yerler keşfederek buraları sömürmeye başlamıştı. Buradaki değerli madenler Avrupa'ya taşınmış ve Avrupa zengin olmaya başlamıştı. Gine'nin altını ve Amerika'nın gümüşü sayesinde, özellikle önce Portekiz (Lizbon) sonra da İngiltere (Londra) dünya ticaretinin merkezi haline gelmiş buna karşılık Osmanlı parasının değeri düşmüştü. Keşfedilen yeni yollar yüzünden Akdeniz ticaret yolları önemini yitirmiş, Akdeniz'e sahip olan Osmanlı Devletinin ticaret ve gümrük gelirleri de düşmüştür.

Genel olarak baktığımızda, Osmanlı Devleti hemen her sahasında bir gerileme içinde iken Avrupa kabuğunu kırmıştır. Bu genel gerilemeden medreseler de nasibini almıştır. Bizlere düşen bu bozulmanın sebeplerini iyice araştırıp toplum olarak böyle hatalara bir daha düşmemek olmalıdır. Bugünün Müslümanları, Kur'ânı ve kâinat kitabını anlamaya muhtaçtır. Bu durum gerçekleştiği an Müslümanlar layık oldukları o yüksek mertebeye tekrar çıkıp taht kuracaklardır.

Koçi Bey'in Gözüyle Osmanlıda Çözülme

Klâsik Osmanlı devlet ve toplum yapısı, on altıncı yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir "buhran" veya "dönüşüm-değişim" olgusuyla karşılaşmıştır. Devletle birlikte eşzamanlı olarak bu değişmeyi yaşayan Osmanlı devlet adamları ve uleması, toplumun ve devletin bir buhran ya da dönüşüm –onların ifadesiyle toplumda bir 'nizam-ı âleme ihtilal ve reaya ve berayaya infial'– geçirdiğinin farkındaydılar ve karşılaştıkları bu toplumsal ve siyasal değişmeyi; 'daire-i adliye' –adalet merkezli toplum teorisi– ve 'erkân-ı erbaa' –ulema, asker, tüccar ve reayadan oluşan dört ana sınıflı toplum teorisi– ilkeleri çerçevesinde izaha çalıştılar.

Osmanlı toplum ve devlet düzeninde meydana gelen değişiklikleri gelenekçi bir bakış açısıyla tahlil eden risalelerin (kitapçıkların) en çok tanınanı ve belki de en kapsamlı olanı Koçi Bey risaleleridir. Bu risalelerde on altıncı yüzyıl sonunda ve on yedinci yüzyıl başında Osmanlı Devletinin ve Osmanlı toplumunun içinde bulunduğu değişimin analizleri yapılmıştır.

Koçi Bey ve Risaleleri

Hangi tarihte doğduğu bilinmeyen Koçi Bey, on yedinci yüzyılda yaşamış bir yönetim bilimcisi ve uygulamacısıdır. Asıl adı Mustafa olan Koçi Bey, Arnavut asıllı bir devşirmedir. Koçi Bey

gençliğinde İstanbul'a getirilmiş ve Saray-ı Hümayun'a alınmıştır. Sultan I. Ahmet devrinden Sultan IV. Murat zamanına kadar Enderun'da çeşitli görevlerde bulunmuş daha sonra Has Oda'ya alınmıştır. Has Oda'da hem Sultan Murat'a hem de Sultan İbrahim'e sır arkadaşlığı ve danışmanlık yapmıştır. Sultan İbrahim devrinden sonra emekliye ayrılmış, doğum yeri olan Göriçe'ye dönmüştür.

Koçi Bey'in kişiliği hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak yazmış olduğu risalelerden hareketle kişiliği hakkında bazı değerlendirmelerde bulunmak mümkündür. Yazılarından yola çıkarak Koçi Bey hakkında bir değerlendirme yapacak olursak Koçi Bey; Osmanlı toplumu ve kurumları hakkında geniş bir bilgiye ve bu bilgiyi tahlil edebilme yeteneğine ve eğitimine sahip bir aydındır. Osmanlı devlet teşkilatını ve toplumda meydana gelen dönüşümü tanımlarken iyi bir gözlemci, alternatif çözüm yolları önerirken de iyi bir danışman olduğunu göstermektedir. Sultan Murat gibi sert mizaçlı bir hükümdara ve Sultan İbrahim gibi her türlü telkine açık bir hünkâra, sistemdeki aksaklıkları belirtmesi ve onlara ne şekilde hareket etmeleri gerektiğini çekinmeden söyleyebilmesi, onun siyasi bir kişiliğe sahip olduğunun açık delilidir.

Koçi Bey Risalesinin Özellikleri

Koçi Bey Risalelesi, birincisi Sultan IV. Murat'a, ikincisi Sultan İbrahim'e sunulmak üzere yazılmış iki ayrı risalenin toplanmasıyla ortaya çıkmış bir risaledir. Risaleler, kullanılan dil ve metot bakımından farklılıklar göstermelerine rağmen, genel hatları itibariyle birbirlerine benzemektedirler. Risalelerdeki dil

ve metot farklılıkları muhataplarının karakterlerinden ve eğitim seviyelerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Koçi Bey Risalesi denilince, ilk akla gelen risale 1631 tarihinde Sultan Murat'a sunulan risaledir. Sultan Murat; Arapça ve Farsça bildiği için risale, edebî bir Osmanlıca ile yazılmıştır. Bu risale, kısa kısa yirmi iki bölümden oluşmaktadır. Yazar, ilk bölümde Osmanlı Devletinin kurulma ve yükselme dönemlerinde Osmanlı toplumunun dayandığı temel ilkeleri belirtir ve bu ilkelerin yeniden hayata geçirilmesini içinde bulunulan problemlerin çözümü olarak sunar. Memleket ve millet düzeninin, din ve devlet kaidelerinin pekiştirilmesinin çaresi, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) getirdiği esaslara bağlanmaktır. Eserin son beş bölümünde önceki padişahların, vezirlerin, divan ehlinin, nedimlerin, din âlimlerinin ahvali ve Osmanlı sistemi içerisindeki rolleri hakkında bilgi verilir. Koçi Bey Tımar Sistemi'ni anlatarak bu sistemin devlet sistemi içerisindeki önemini anlatır. Tımar ve Zeamet Sistemindeki bozulma ile saraydaki devlet görevlileri ve yeniçeriler arasındaki bozulmanın sebeplerini ve bu bozulmanın nasıl başladığını ve bunların nasıl aşılabileceğini anlatır.

İkinci risale Sultan İbrahim'e sunulan risaledir. Ciddî bir eğitime sahip olmayan ve iktidar öncesi hayatını kafeste geçirmiş olan Sultan İbrahim, Koçi Bey'den kendisine Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik durumuna ilişkin bir risale yazmasını istemiştir. Bunun üzerine kaleme alınan risale, 1640 tarihinde Sultan İbrahim'e sunulmuştur.

On sekiz bölümden oluşan risale, sade ve açık bir dille yazılmıştır. Hiç kuşkusuz bu durum Sultan İbrahim'in bilgi ve eğitim seviyesiyle alâkalıdır. Eğer Koçi Bey bu risaleyi edebî bir

üslûpla yazmış olsaydı, Sultan İbrahim bunları başkalarına okutup tercüme ettirme ihtiyacı hissedebilirdi. Hâlbuki Koçi Bey risalesinde Padişaha: "...bu kâğıdı pareleyüp, ateşe yaktırasın mâhzâ hemen karihanızdan zuhur eyliye." türünden ifadeler kullanarak bu risaleleri kimseye göstermemesini, okuduktan sonra yakmasını ve bütün bu bilgilerin kendi karihasından çıkmış olduğuna herkesi inandırması gerektiği şeklinde tavsiyelerde bulunmaktadır. Risaledeki metot öğretici bir nitelik taşımaktadır. Bu risalede, âdeta Koçi Bey bir hoca, Sultan İbrahim de bir talebe gibi görünmektedir. Hatta bazı yerlerde padişahın devlet görevlileriyle görüşürken nasıl hitap edeceği, kim gelirse ayağa kalkacağı, büyük elçilerden hangisine nasıl davranacağı gibi konular üzerinde durmaktadır.

Koçi Bey, risalelerinde önce imparatorluğun "altın çağı"nın parlak bir tasvirini verir, daha sonra bu düzenin nasıl değişime uğradığını izah eder ve "ihtilâl-i âlem"in sebeplerini irdeleyerek bunalımdan çıkış yolunu göstermeye çalışır. Özellikle Sultan Murat'a sunulan risalede, devletin ihtişamlı dönemlerinde uygulanan ilke ve uygulamaları ortaya koyar ve mevcut durumla bir karşılaştırma yapar. Böylece yaşanılan dönemde zuhur eden içtimaî ve idarî problemleri daha açık bir şekilde ortaya koyar.

Koçi Bey'in risalelerinde dile getirdiği görüşe göre; problemlerin ortaya çıkmaya başladığı zaman olan Kanunî dönemine kadar padişahlar devlet ve toplum işleriyle bizzat ilgilenirlerdi. Divan toplantılarına katılıp meseleleri daha yakından takip ederlerdi. Devlet hiyerarşisindeki görevler, işinin ehli olan insanlara verilirdi ve bu kişiler görevlerini ihmal ve suiistimal etmedikleri müddetçe yerlerinde kalırlardı. Bundan dolayı her bir yönetici, görevinde uzmanlaşır, tecrübe sahibi olurdu. Görev başındaki

devlet adamları devletin çıkarlarına öncelik verirlerdi, menfaatlerini ön plâna çıkarmazlardı. Sistemin işlerliğini devam ettirmesi için, devlet görevlerine ait kadrolar ve toprak sahipliği yedi yılda bir gözden geçirilir, boş kadroların ve boş olan toprakların sahibi belirlenirdi. Ayrıca devlet yöneticilerinin ve memurlarının sayısı belli idi ve bu sayı gelişigüzel artırılamazdı.

Vezir-i azam ve vezirler, görevlerinde tam yetkili idiler. Makama dayalı güçleri oldukça fazla idi. Ancak bu gücü nasıl kullanacakları kurallarla belirlenmişti. Bu kural ve esaslara uyularak verilen kararda hiç kimse onlardan hesap soramazdı. Şeyhülislâmlık, kazaskerlik ve kadılık makamları haksızlığa göz yumma ve padişaha itaat etme yeri değil, hak ve adaleti gerçekleştirme yeri idi.

Devletin devamı için ilmin ve âlimin ehemmiyetini bilen devlet yöneticileri, bilgiye ve bilginlere hürmet ve ikramda kusur etmezlerdi. İlmiye zümresine mensup olanlar kolayca görevlerinden alınmazlardı. Olgunluk ve fazilet kaynağı olan âlimler; padişaha ve halka doğruyu söyler ve yanlışların düzeltilmesine çalışırlardı.

Değişim ya da buhran döneminde yönetim problemleri

Koçi Bey'e göre Osmanlı Devleti'nde değişim Kanunî Sultan Süleyman döneminde başlamıştır. Kanunî dönemi devletin en olgun dönemiyken, aynı zamanda muhtelif sahalardaki problemlerin de baş göstermeye başladığı dönemdir. Kanunî'nin son zamanlarına kadar vezir-i azamlar tam yetkiye sahiptiler. Ama bu dönemin sonlarından itibaren padişaha yakın olan kişilerin de devlet işlerine karışmaya başladıkları görülür oldu. Saray halkı-

nın işlere karışmaları, yöneticilerin onlarla iyi geçinmelerine sebep oldu. Bu durum devletin çıkarlarının ikinci konuma itilmesine, yöneticilerin çıkarlarının ve makamda kalma isteklerinin ön plâna çıkmasına sebebiyet verdi. Ayrıca, yönetimde etkinliğini artıran Enderun görevlileri, tımar ve zeametleri kendi adamlarına vermeye başladılar. Bu ise zamanla rüşveti ve iltiması doğurdu.

Devlet yöneticilerinin kolayca görevden alınmaları, onları itaatkâr hâle getirdi ve doğruyu yapma ve âdil davranma yerine dalkavukluk yapmayı tercih eder oldular. Ayrıca, devlet görevleriyle ilgili memurluk kadroları artırıldı. Bu durum, bir yandan rüşveti yaygılaştırırken diğer yandan devlet memurunun itibarını sarstı. Aynı zamanda kanunlara itaati zayıflattı, dirlik ve düzeni bozdu.

Devlet yönetiminde vezir-i azam ve üst düzey yöneticilerin bütün işleri kendi ellerinde toplama gayretleri haksızlığı artırdı. Alt kademedeki yöneticilerin işlerine müdahale etmeleri ve problemin mahallinden uzakta yanlış kararlar vermeleri sebebiyle haksızlığa uğradığını düşünen insanların şikâyetlerini iletecekleri ikinci bir merci kalmamıştı. Bundan dolayı haksızlık ve zulüm ortalığı sardı.

Tımar ve zeametin hak sahibi olmayanlara verilmesi ve devşirme olmayanların yeniçeri olmaya başlamaları, askerlik sistemini bozdu. Bu da bu iki ocağın bozulmasına ve devlet hazinesinin zor duruma düşmesine sebep oldu. Bu durumu çözmek için reayadan alınan vergilerin artırılması halkın fakirleşmesine yol açtı.

Problemlerin çözümünde alınması gereken tedbirler

Daha önceden de ifade edildiği gibi Koçi Bey, sadece problemlerin ortaya çıkışını ve gelişimini incelememiş, onların teşhisini ve tanımını yaparak uygun çözümler de sunmuştur. Koçi

Bey'e göre problemlerin çözümünde temel ilke İslâm esaslarına sıkı sıkıya bağlanmaktır. Ayrıca devletin klâsik döneminde uyguladığı yönetim ilke ve politikalarına yeniden işlerlik kazandırılması gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için şöyle bir yol izlenmelidir:

Has, zeamet ve tımar sahibi olanların devlet memurlarının, yeniçeri ve kapıkulu askerlerinin ilmiye sınıfı mensuplarının sahip oldukları mal, mülk, makam ve mevki gözden geçirilmeli, kuralına uygun olmayan her şey iptal edilmelidir. Bu işi İstanbul'da vezirlerin (üst düzey yöneticiler) değil, beylerbeyinin (yerel yönetici) yapması daha doğrudur. Bu sebeple beylerbeyi ve kazaskerlerin eski yetkileri yeniden devredilmelidir. Böylece işlerin bozulmasıyla artan merkeziyetçilik ortadan kalkacak ve problemler çözülecektir. Yerel yönetime ehil olanlar getirilmeli ve İstanbul'dan kimse onların işine karışmamalıdır.

İşlerin düzelmesi, adaletin sağlanması ve hak sahiplerine haklarının verilebilmesi için rüşvet ve iltimas mutlaka önlenmelidir. Vezir-i azam, görevlerini ifa ederken tam yetkili olmalı, saray halkı onun işine karışmamalıdır. Üst düzey yöneticiler, görevlerinden kolayca ve sıkça azlolunmamalıdır. Padişah perde arkasında kalmamalı, işleri bizzat kendi yapmalı ve üst düzey yöneticilerini yakından tanımalıdır. Saray halkının bu yöneticilerin işlerine karışmasına ve onların hakkında konuşmalarına fırsat vermemelidir

Sonuç

Koçi Bey, çözülme ya da buhran vakasını kadim bir düşünce geleneğini tevarüs etmiş bir fikir erbabı olarak geleneksel Osmanlı devlet ve toplum anlayışı çerçevesinde tahlil etmiştir.

Koçi Bey, Osmanlı Devleti'ndeki değişimin idarenin tepesindeki bozulma, daire-i adliye ve kanun-u kadim'de ihmal, rüşvetin ve iltimasın artması, makamları ehline vermemek, erkân-ı erbaa ve toplum hiyerarşisindeki bozulma, hazinenin dengesindeki bozulma ve ahlâkî çürüme olgularını inceleyerek analiz etmeye çalışmıştır. Daha sonra bu problemlerin çözümü için bazı ıslahatlar önermiştir. Bu ıslahat teklifleri idarî niteliktedir ve uygulamada baskı unsuru ön plândadır. Kulların itaat altına alınmasından bahsederken "...benî âdem kahr ile zabtolur hilm ile olmaz." demektedir.

Koçi Bey'in Osmanlı ülkesinin dışındaki gelişmelere ve bunun yansımalarına hiç değinmemesi bir eksiklik olarak görülebilir. Koçi Bey'in bu gelişmeleri çözülme analizinde değerlendirilmemiş olması, onun meseleyi, içe dönük bir bakış açısıyla ele almasına bağlanabilir.

II. Abdülhamit ve İngiliz Siyaseti

19. yüzyılın sonlarında İngiltere'de yapılan seçimlerde Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlülüğünün korunmasından yana olan Muhafazakâr Parti iktidardan düşmüş, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını arzulayan, Gladstone'un başkanlığını yürüttüğü Liberal Parti başa geçmiştir. İngilterenin Hindistan'a giden yollarını korumak maksadıyla başta Mısır olmak üzere, bütün Ortadoğu'yu hâkimiyeti altına almak isteyen Gladstone: "Türkler Avrupa'yı bütün silâh ve ağırlıkları ile birlikte terk etmeden Şark Meselesi halledilemez." diyordu. Osmanlı Devleti'ne karşı Ermenileri alabildiğince kışkırtan Gladstone'un İngiliz Müstemleke Nazırı iken Lortlar Kamara'sında söyledikleri ise, İngilizlerin üzerimizdeki ince hesaplarını açıkça ortaya koymaktadır. O gün Gladstone eline Kur'ân-ı Kerim'i alarak kabinedekilere göstermiş ve: "Eğer bu kitabı Türklerin elinden alamazsak onları yenemeyiz." demiştir.

1807'de Mısır'a yerleşme gayretleri neticesiz kalan İngiltere, M. Ali Paşa'nın 1830'lu yıllarda yeni bir devlet kurmasına engel olmuştu. Osmanlı Devletinin Süveyş Kanalı'nı açma çalışmaları, Hindistan yollarının güvenliği noktasında, İngiltere'yi iyice telaşlandırmış, bu girişimin akim kalması ve İngiltere'nin buranın tek hâkimi kalması için ince bir siyaset gütmüştür.

Olayı E. M. Earle şöyle anlatıyor: "İngiliz kapitalistleri Mısır'a yoğun şekilde borç vererek Mısır'ı aşırı bir malî yük altına sokmuşlardı. Sonra İngiliz işadamları ve kapitalistler, borçlarının meydana getirdiği korku ve eziklikten istifade ederek hükümetten bir sürü imtiyaz koparıp, ülkeye yerleşmeye başlamışlardı. Sonunda öyle bir gün gelmişti ki, Mısır maliyesi İngiliz ve Fransızların sözünden çıkmaz olmuş, Avrupalı diplomatların verdiği akıl, Hidiv'in emirlerinden daha geçerli hale gelmişti. Ayrıca İngilizler altından, Mısır'ı işgale hazırlanıyorken bir yandan da işgale mazeret teşkil edecek, karışıklık, ayaklanma ve bozgunculuk çıkarmaya çalışıyor bu tip çalışmaları madden ve manen destekliyorlardı." Hidiv İsmail Paşa'nın Süveyş Kanalı tahvillerini 1875'de İngiltere'ye 100 milyona satması, 1876'da vadesi dolan borçları ödemeye ancak yetmiştir. Hidiv, 1877'de ödenmesi gereken borçların üç ay ertelediğini söylediğinde alacaklı devletler faizlerin ödenmesi için bir iflas sandığı kurdular.

Tasarrufa giden Hidiv, orduda 2.500 Mısırlı subayın işine son verdi. Bunun üzerine ayaklanmalar çıktı. Arabî Paşa'nın; "Mısır Mısırlılarındır." sloganı ile başlattığı yabancı aleyhtarlığı sonucu Avrupalı memurların azli başladı. Bunu fırsat bilen İngiliz ve Fransız donanmaları İskenderiye'ye geldiler. Osmanlı Devleti; meselenin müzakere yoluyla çözülmesini istediyse de Mısır'ı almayı kafasına koymuş olan İngiltere, Fransa'nın Tunus'u, İtalya'nın da Trablusgarb'ı işgal düşüncesinden güç alarak 11 Temmuz 1882'de Mısır'ı işgal etti. Bu işgal İngiliz-Osmanlı siyasî ilişkilerini derinden etkileyecekti.

II. Abdülhamit konuyla alâkalı olarak İngiliz dostu Wambery'in İngiltere ile iyi ilişkiler kurmasını istemesi üzerine Wambery'ye şunları söylüyordu:

"Mısır hadisesi dururken ve iyi ilişkilere girmek istediğim hükümet bu davranışı ile bütün İslâm dünyasında ve halkımın önünde benim gururumu kırmış iken nasıl yaparım? Ben bu şekilde aşağılanmayı kabul edemem, etmeyeceğim de! Bildiğiniz gibi bir anlaşmaya varabilmek için çok çalıştık, fakat İngilizlerin şartları ülkemin geleceği için tehlikeli ve benim İslam Halifesi ve Osmanlıların İmparatoru olarak itibarımı o derece zedeleyici idi ki, bu şartları hiçbir şekilde tasdik edemezdim. Her iki tarafın da bazı hataları olduğunu kabul ediyorum. İngiltere'nin sömürgeci çıkarlarının Süveyş Kanalı'ndan serbest geçişi gerektirdiğini de biliyorum. Ama bu hükümranlık haklarım benden alınmadıkça ve devletimin menfaati, hakları emniyet altına alınmadıkça kanunen hâkimiyetimde olan bir mülkün geçici de olsa yabancı işgaline terk edilmesine izin veremem."

Osmanlı Hükümeti'nin Mısır'ın boşaltılması için İngiltere'ye verdiği notalar İngilizlerin geçiştirme ve diplomasi oyunları sebebiyle neticesiz kaldı. Fakat II. Abdülhamit'in keskin zekâsı ve ileri görüşlülüğü İngiltere'yi ne Mısır'da, ne de diğer sömürgelerinde rahat bırakmayacaktı.

İngilizlerin bu faaliyetine mâni olmak isteyen padişah, Mısır'da ve Sudan'da propaganda yaptırmak için büyük paralar sarf ediyordu. Ayrıca Sina Yarımadası'nda ve İran Körfezi'nde bulunan Osmanlı Garnizonlarını takviye ediyordu. Elhasıl Abdülhamit bir kısmı tehlikeli, bir kısmı asap bozucu olmak üzere ne yapabiliyorsa, hepsini Büyük Biritanya aleyhine kullanmaktan çekinmiyordu.

Padişah Abdülhamit sayesinde Batı âlemi, bilhassa Dışişleri teşkilatları; Halifeye, İslâm âleminin Papası gözüyle bakıyorlardı. Onun bu sıfatla kullanabileceği nüfuzdan çekiniyorlar, hatta korkuyorlardı.

Sultan II. Abdülhamit sadece kendi devletinde değil, bütün dünyada da en büyük birliktelik paydası, İslâm'ı uyandırmak için var kuvvetiyle çalışmaktadır. Afganistan'daki ayaklanmaları ve karışıklıkları bir kenara bırakalım, 1881 yılı Ağustos ve Eylül aylarında Tunus'taki ihtilâl, aynı tarihte Güney Cezayir'de patlayan isyan, Mısır'daki millî ayaklanma hep onun eseridir. II. Abdülhamit bu bölgelerde Osmanlı nüfuzunu kuvvetlendirme ve yabancıların tesirlerini kırma maksadıyla Şirvanizade Ahmet Hulusi'yi Afganistan'a, Ferik Paşayı da Çin'e gönderdi.

Hacca giden Müslümanların arasına karışan II. Abdülhamit'in adamları, halkı Müslüman olan ve sömürgeleştirilmeye çalışılan Arap yarım adası ülkelerine sızıyor ve insanları şuurlandınyorlardı. Bu konuda İngiliz casusu Wambery, Budapeşte'den Sir Thomas'ı şöyle uyarıyordu:

"Hindistan Hükümeti, Mekke'den Asya'ya dönen Hint, Afgan ve Orta Asyalı hacılar arasına sızmış padişahın ajanlarına dikkat etmeli, onları gözaltında tutmalıdır. Bu ajanlar halifenin bizzat kendisi tarafından görevlendirilmiş olup, bütün talimatları padişahın mabeyincilerinden alınışlardır. Abdülhamit'in Pan-İslâm siyasetinin bütün İslâm dünyasının en ücra köşesine kadar nasıl nüfuz ettiğini görmenin beni oldukça şaşırttığını itiraf etmeliyim. Kuzey Afrika'da Şeyh Sunusi, Afganistan'da Kabil Baş Mollası, Orta Asya'da Buhara Kadısı ve Hindistan'da, Cava ve Çin dinî liderleri padişahın emrindedirler. İslâm Birliği fikrinin hiçbir zaman Abdülhamit'in saltanatındaki kadar güçlü olmadı-

ğını söylemekle şüphesiz ki mübalâğa etmiş olmam. İslâm Birliği'nin henüz oluşma safhasında olduğu tabiidir ancak Mekke'deki merkezî otorite ile padişahın plânlarının uygulanmasına izin verilirse şaşırtıcı neticeler alınması mümkündür."

Osmanlı Devleti'nin Hasta Adam olarak görüldüğü bu kritik dönemde, denge politikasını en iyi şekilde elinde tutan II. Abdülhamit, halifelik müessesesinden nasıl istifade ettiğini kendi ifadeleriyle şöyle anlatmaktadır:

"İngilizler Asya'da yüz elli milyon Müslüman'ı idareleri altında tutuyorlardı. Bu Müslümanlar üzerinde hilafetin büyük nüfuzu vardı. Bunları bildiğim için, İngilizleri kuşkulandırmadan, her ihtimale karşı seyyidler, şeyhler, dervişler gönderip Asya'daki Müslümanları hilafete manen bağlamaya hususî itina gösteriyordum. Buharalı Şeyh Süleyman Efendi'nin Rusya'daki Müslümanlar arasında yaptığı hizmetleri bilhassa şükranla yâd ederim. Bu hizmetlerin özellikle İngilizlerle olan münasebetlerimizde çok faydasını gördüm. Hindistan'daki umumî valileri, oradaki Müslümanların Osmanlı Devleti'yle yakından ilgilenmelerini gördükçe, hükümetlerine, Osmanlılarla iyi geçinmelerini yazıyorlardı. Böylece bizim işlerimiz de bir nebze kolaylaşmış oluyordu."

II. Abdülhamit'in bu politikasını kırmak isteyen İngilizler, Osmanlı halifesinin tesirini azaltmak için İslâm dünyası içinden başka bir halife seçtirme gayretlerine girdiler. Bu maksatla halkın arasına saldıkları, din adamı görünümlü ajanları ile yeni halife söylentileri yaymaya çalıştılar. Ayrıca Arapların ırkçılık damarlarını körükleyerek de bu parçalamayı hızlandırmayı sürdürdüler.

İngilizlerin bu sinsi faaliyetlerini sezen Sultan, Arap vilayetlerine özel statüler veriyor, Arap liderlerini taltif ediyordu. Bu

topraklara yönelik yaptığı en mühim faaliyet ise hiç şüphesiz ki Hicaz Demiryolları Projesi'ydi. Bu proje tamamen bir Osmanlı teşebbüsü olup, Osmanlı mühendis ve teknisyenleri tarafından gerçekleştirilmiş, masrafların tamamı ise İslâm dünyasından toplanan yardımlardan karşılanmıştı. Hindistan, İran, Tunus, Cezayir, Fas, Türkistan, Sumatra, Java ve Malezya Müslümanları açılan yardım kampanyalarına katılmışlar, bilhassa Afganistan Sultanı Amir Han en büyük yardımı yapan şahıs olmuştu.

Hicaz Demiryolu Projesi'yle bu topraklarda Osmanlı nüfuzunun artacağı endişesine kapılan İngiltere, Osmanlı Devleti'nin açtığı, demiryoluna yardım kampanyalarını, engellemeye çalışır. Bu baltalama hareketlerini Rüştü Paşa şöyle anlatır:

"Bu hat başladığı zaman İngilizler bizde, bu hattı inşa edebilecek kabiliyeti görmeyerek, Hindistan'da ve Mısır'da yayınlanan gazetelerinde Türklerin yardım bahanesiyle Müslümanları soymak için yeni bir tertipte bulunduklarını, Türklerde bu iktidarın olmadığım ve beyhude yere aldanıp para vermemelerini ilândan çekinmemişlerdir."

II. Abdülhamit'in denge siyasetini yürütmede gösterdiği başarı neticesinde, Osmanlı topraklarını paylaşma plânları kuran devletler, uzun yıllar bu emellerine ulaşamadılar. Sadrazam Ferit Paşa bu politikayı şu sözlerle anlatır:

"Medenî adam dostunu düşmanını tefrik etmemeli, her ikisine de aynı muameleyi yapmalı. Zira düşmanlarına açıkça husumet göstermek akıl kârı değildir. Dostlara da fazla güvenmek ahmaklıktan ileri gitmez, biz daima İngiltere'nin dostu gözükeceğiz. Fakat onun hislerini, fikirlerini, siyasetini de bileceğiz."

Padişahın bu siyasetinin yabancılar da farkındaydı. Wambery bu politikayı şöyle anlatmaktadır:

"Padişah hâlen kesin tarafsızlık ilkesini sürdürmektedir. Herhangi bir Avrupa devletine yaklaşıp, diğerlerinin düşmanlığını kazanmaktan çekinmektedir. Bu siyaseti doğrultusunda bütün elçiliklere mavi boncuk dağıtmakta, fakat hiçbir zaman onları hayalî darbelerle tehdit etmeyi de ihmal etmemektedir."

Devletin o dönemdeki hassas durumunu ve içinde bulunduğu bu durumdan kurtulma çarelerini göremeyen basiretsiz idareciler, onu yavaş yavaş yıkıma götürecekti. Ayrıca II. Abdülhamit'in kurmak için büyük çabalar harcadığı Pan-İslâmizm de ilgisizlikle ihmale uğrayacak, ortada kalan Müslüman topluluklar, bir bir yabancıların oltalarına takılacaklardı.

Bugün bazı insanlar her ne kadar Abdulhamit hakkında bazı yanlış kanaatler taşısalar da onun büyük hizmetlerini görüp takdir edenler de az değildir. Hatta kimi yabancılar onun bu gayretlerinin Yeni Türk Devleti'nin tohumları olduğu kanaatini taşırlar. İngiliz Amirali Sir Henry F. Woods da bu düşüncede olan yabancı devlet adamlarındandır. Sir Henry der ki: "Abdülhamit olmasaydı, ne bu satırların yazıldığı şu geniş ve bağımsız Osmanlı Devleti, ne de ileride tarihçiler ve diğer devletler tarafından tanınacağına şüphe etmediğim Ankara Hükümeti bulunacaktı."

Karanlık Yıllar: 1912-1913

Tarihimiz birçok zaferle doludur. Ne yazık ki Türkiye'de tarih yaşanmış bitmiş bir olgu olarak değerlendirildiği için ne zaferlerimiz ne de mağlubiyetlerimiz yeteri kadar irdelenmemektedir. Aslında hem zaferler hem de yenilgiler toplum hayatımızda derin izler bırakmış hâdiselerdir. Ancak bizler bu zaferlerin ve yenilgilerin sebepleri - neticeleri, kahramanları ve bu kahramanların hayatları hakkında pek fazla bir şey bilmeyiz. Bu zaferler ve bu mağlubiyetlerden çıkarılacak "dersler" bizim için maalesef ki bir meçhuldür…

Zaferlerine gerekli ölçüde değer vermeyen ve onları tüm yönleriyle bilmeyen bizler; okunması, dinlenmesi, anlaşılması zor ve üzücü olan mağlubiyetlerimiz üzerinde belki de hiç durmayız. Hâlbuki getireceği tecrübe, vereceği ders açısından mağlubiyetler, zaferlerden pek de aşağı değildir, işte Balkan Savaşı böyle bir mağlubiyettir.

Balkan Savaşı, II. Abdülhamit'in takip ettiği siyaset sayesinde uzun süre engellenmiştir. Mamafih onun 1909'da İngiltere'nin tertiplediği 31 Mart Vakası bahane edilerek tahttan indirilmesiyle devlet, tecrübesiz, her şeyin meşrutiyet ile hallolacağına inanan, Avrupa'nın her konuda "din ve ekonomi" noktasından hareket ettiğini bilmeyen insanlara kalmıştır. İttihat ve Terakki Partisi'nin ülke yönetimini ele geçirmesinden sonra

özellikle Batı kültürünün eğitim ve sanat hayatımıza çok hızlı bir şekilde girmeye başladığını görüyoruz. Parti, Batının gönlünün hoş tutulması ile onların Osmanlıya karşı daha makul bir politika izleyeceğine inanıyordu. Hâlbuki Batı yeryüzünde "ayakta kalan bir İslam ülkesi" görmek istemiyordu. İttihatçılar, Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı girdiği ittifakı göremedikleri gibi, iş başına getirdikleri bazı gayr-i müslim devlet adamları sebebiyle mevcut durumun daha da zayıflamasına sebep olmuşlardı. Meselâ, Balkan Savaşı'ndan kısa bir süre önce Dışişleri Nâzırı Noradınkyan: "Balkan Devletlerinin Osmanlıya saldırmayacaklarına dair meclise teminat verir." diyerek 70-80 bin tecrübeli askerin terhisine sebep olmuştur.

Balkan Savaşı öncesinde meydana gelen siyasî gelişmeler doğrudan bu savaşla alâkalı değildir. Bu savaştan alınacak dersleri maddeleştirecek olursak:

1. Balkan Savaşı'na katılmış olup da hatıralarını yazanlar, mağlubiyetimizin en mühim sebeplerinden birisi olarak orduya siyasetin bulaşmasını göstermektedirler. Bunlardan Rahmi Apak, Kara Sait Paşa ve Albay Efe Kazım'ın siyasî anlaşmazlık sebebiyle birbirlerine silah çektiğini anlatır. Ordu vazifesinin ulvîliğinin şuuruyla hareket etmek yerine siyasetle iştigal etmeye başlamış, kendisini geliştirememiş ve zamanının teknik donanımından yoksun kalmıştır. Buna bir de paşalar arasındaki çekişme eklenince orduda iki başlılık meydana çıkmıştır. O günlerde cephede muhabir olarak bulunan bir Fransız gazeteci şunları anlatıyor: "Bana bir albay gösterdiler. Bir binbaşıdan bahsettiler. Jön Türk Partisi'nin ümidiymiş (İttihat ve Terakki Partisi). Bir yüzbaşı da ıslahatçılığıyla tanınıyormuş. Ben de elimde olmayarak eski Osmanlı ordusunu düşünüyordum. O

ordunun subaylarını cemiyetler, kulüpler, şahsi tercih yapan komutanlar seçmezdi. Onlar sadece savaşı düşünür, ülkeyi yönetmekle uğraşmazlardı. Bugünkü orduya gelince... Bu ordunun üzerine pek çok siyaset yağmuru yağmış, demirleri paslanmıştı." Bir ordu ülkeyi idareye kalkışmış ise ondan husule gelen hataları engellemek çok zordur. Çünkü silah ondadır.

2. Bir askerî kaynak savaş günlerinde ordunun durumunu şöyle anlatıyor: "Subayların seçilmesini, yükseltilmesini, orduda kalmalarını, sağlık ve ihtiyaca uygunluklarını tespit edecek usullerimiz yoktu. Avrupa ordularının acı deneyleri neticesinde terke mecbur oldukları köhne terfi usullerinden biz bir türlü ayrılamadık. Subaylar komutanlarına emirlerindeki birlikleri idareden mahrum olduklarını söyleyemiyorlardı."

3. Balkan Savaşı'nda başarılı olan komutanların ittihatçılık fikrinden uzak, dindar ve kendilerini yenileyebilen kişiler oldukları açıktır. Sultan Vahdettin'in damadı İsmail Hakkı Bey, bu özellikleri taşıyan General Cavit'in şehadetini şöyle anlatır: "Cavit Paşa, alaya, cetlerimizin bir zamanlar Avrupa'yı titretmiş olduklarını anlattı. Makedonya'da lekelenmiş olan namusumuzun temizlenmesi gerektiğini belirtti ve devam etti: 'Pekâlâ evlatlarım. Siz bir alaysınız, ben dahi bir alay sayılırım. Manolassa tepesinde iki Yunan alayı vardır. Onları tepeden aşağı atalım. İleri hücum!' Allahu Ekber! Allahu Ekber! Cavid Paşa tepeye koşuyordu. Anadolu'nun genç ve imanlı askerleri "Allah Allah" sedalarıyla dağa tırmanmaya başlamışlardı. Aksakallı Cavit Paşa beş mermi ile yüzünden ve göğsünden yaralanarak yere düştü. "Allah Kerim..." son sözleriyle şehitlerin cennetine kavuştu. Beyaz sakalı, temiz kanıyla kıpkızıl kesilmişti." Alay tepeyi ele geçirmişti…

Bunun yanında, Alman subayları kırpık bıyıklı diye kendi bıyıklarını da bu şekilde kesen taklitçi subaylar Balkan Savaşı'nda başarılı olamamıştı. Meselâ, Taşlıca bölgesinde beş bin askerimiz çok iyi silahlanmış olmasına rağmen, yanında top ve makineli tüfek dahi bulunmayan bin Karadağ askeri karşısında komutanlarının beceriksizliği yüzünden kaçmak zorunda kalmıştır.

4. Orduda, ikmal işlerinin iyi düzenlenememesi sebebiyle büyük bir açlık baş göstermiştir. "Bulgarlara karşı yapılan savaş dört gün sürdü. Türkler kaybettiler. Çünkü askerlerin ekmeği ve başkumandanın telgrafı yoktu."

"Askerimiz ölmüş at ve katırların gayet fena kokan cesetlerinden çıkardıkları derilerle ayak ve bacaklarını sarar ve bununla soğuğa karşı koymağa çalışırlardı. Bazıları ise aç kaldıkları için ot toplayıp yemişler ve maalesef bu otlar yüzünden zehirlenmiş, müthiş acılarla kıvranarak ölmüşlerdi."

"Açlıktan ölmek üzere olan askerler bazen vahşi kuşların saldırısına uğruyordu. Askerler bu kuşları kovmak için dahi kolunu kıpırdatamıyor daha ölmeden kuşlara yem oluyorlardı."

İş o dereceye varmıştır ki: "Türk Ordusu Başkumandanı Abdullah Paşa dahi açlıktan ölmek üzeredir. Onu bir yabancı gazetecinin verdiği bir kaç konserve kurtarmıştır." Bu tip örnekleri çoğaltmak mümkündür...

5. Bunca yiyecek, giyim ve cephane sıkıntısına rağmen Anadolulu olma özelliğini devam ettirebilen askerlerimiz kahramanca savaşmışlar fakat yukarıda arz ettiğimiz sebeplerden dolayı galibiyete ulaşamamışlardır.

Journal gazetesi muhabiri anlatıyor: "Türkler, Manastır'da Plevne savaşçılarının efsanevî cesaretini ve kahramanca inadını

bir kez daha gösterdiler. Tam ve kesin olarak yenilmiş olmalarına rağmen şan ve şeref tacına lâyıktırlar."

"Türk askerleri, Sırp sınırından itibaren yürüye yürüye, takatten düşmüş olarak, neredeyse bir deri bir kemik kalmış ve tanınmayacak halde iken bugün Yunanistan'da bulunan Yanya'ya vardılar. Yolda hiç bir kapıdan bir dilim ekmek bile almadan Allah'ın bitirdiği otları yiye yiye Yanya'nın imdadına koştular."

Yanya'da 12 bin kişilik bir askeri birliğimiz vardır. Bu birlik altmış bin kişilik Yunan ordusuna 6 ay karşı koyar. Sonunda açlıktan ayakta duramayacak hâle gelirler. Yunanlılar şehre girdiğinde askerlerimizin altı bini açlıktan vefat etmiştir. Kalanların durumunu bir Yunanlı subay şu şekilde anlatıyor: "Cephane ve yiyecekleri kalmamış, pek az miktarda çürümüş mısır ekmeğiyle şöyle böyle yaşayabilen bu insanlar inanılmaz bir direnç ortaya koymuşlardı. Türk askerleri, âdeta yerde sürünüyorlardı. Bu, iskelete benzeyen insanların gözlerinde ölüm okunuyordu, son nefeslerinde bir parça ekmek rica ediyorlardı."

Osmanlının asırlarca huzur ve müsamaha ile idare ettiği Balkanların Osmanlıdan sonra içine düştüğü durum çok ibret amizdir. Bu devletler Osmanlının bu coğrafyadan çekilmesinden sonra kendi içlerinde uzun süre savaşmışlardır. Kim bilir belki de bu coğrafyada yaşananlar Balkan Savaşları'nda Osmanlıya ihanet eden milletlere karşı ilâhi adaletin bir tecellisidir…

I. Dünya Savaşı ve Mukaddes Cihat

Tarihler 11 Kasım 1914'ü gösterdiğinde Hint Müslümanlarının her gün, gerçekleşmesin diye dua dua yalvardıkları olay patlak verir. İttihatçıların yeni yetme maceracıları, koca Devlet-i Âliyeyi bir çırpıda l. Dünya Savaşının içine sürükleyiverirler.

Almanya'nın yanında fiilen savaşa gireriz. Ardından, dünyadaki bütün Müslümanları savaşa çağıran "Mukaddes Cihat Fetvası" alelacele yayımlanarak (14 Kasım 1914) imkânlar ölçüsünde dört bir yana dağıtılmaya çalışılır.

Sinsi İngilizler böyle bir şeyle karşılaşacaklarını düşündükleri için çok daha önceden tedbirlerini almışlardır. Hindistan Genel Valisi Hardinge, yarımadadaki halka tesiri olan nüfuzlu kişilere gönderdiği enteresan mektupta, şunları yazmaktadır: "Savaş durumunda Osmanlı Sultanı, "Halife" sıfatıyla muhtemelen dünyadaki bütün Müslümanları, bilhassa Hindistan Müslümanlarını İngiltere'ye karşı cihada çağıracaktır. Böyle bir şey söz konusu olursa, Hindistan'daki birçok Müslüman ...siz ekselanslarına rehberlik için müracaat edecekler ve Halife'nin ilânının geçerliliği hususunda sizin açıklamalarınızı sabırsızlıkla bekleyeceklerdir. Buna göre, …ekselanslarını, Hindistan'daki Müslümanların lideri ve sözcüsü olarak ortaya çıkmaya ve İngiltere'nin tavrının doğru ve adil olduğunu ilân etmeye çağırıyorum."

Teşkilât-ı Mahsusa'nın Çırpınışları

Hint Müslümanları, İngilizlerin ağır, sindirici baskılarına rağmen cihat çağrısına ellerindeki imkânlar ölçüsünde cevap verirler.

Osmanlı istihbaratı "Teşkilat-ı Mahsusa"nın, Güney Asya'da faaliyet göstermek üzere İstanbul'da kurduğu "Gadr" teşkilatı, başarılı faaliyetlerde bulunur. Çıkarmış oldukları "Cihan-ı İslâm" isimli gazeteyi Hindistan içlerine kadar sokarlar.

13 Kasım 1914'de Belûcî askerî birliğine sızan Osmanlı istihbaratçıları, gazeteyi dağıtıp, askerleri Halife'ye itaate ikna ederler ve 1915 Ocağının sonunda bir ayaklanma başlatmak için gerekli hazırlıklar yapılır. Ne var ki bu faaliyetler, 21 Ocak'ta ortaya çıkarılır ve ekibin ileri gelenlerinden 200 kişi darağacına yollanır.

Öte yandan, Hindistan'ın kuzeybatı sınırda kurulan "Mücahidin" isimli teşkilat, silahlı bir koloni oluşturarak ayaklanır. 1915'de İngilizlerle çarpışmaya girişilmesi sonucunda bu teşkilatın da pek çok üyesi şehit edilir.

Şubat 1915'de Lahor'daki öğrenciler, okullarını bırakarak "Mücahidîn"e katılma kararı alırlar. Bunlar, Kabil'e geçmek ve orada Teşkilât-ı Mahsûsa ile işbirliğine gitmek niyetindedirler. Ne var ki, Ruslar tarafından yakalanarak İngilizlere teslim edilirler. Kendilerine niçin bu yola başvurduklarını soran İngiliz polisine verdikleri cevap, oldukça ibretlidir: "Padişahımız böyle istedi."

Teşkilât-ı Mahsûsa'nın plânladığı en cesur atılım "İpek Mendil" hareketidir. Enver Paşa, "Hac hatırası" adı altında hazırlattığı ipek mendillere Hindistan ayaklanmasının talimatını yazıp, Mekke'ye gelen Hint Müslümanlarına vererek onlarla diyalog kurmaktadır. Bu plân Hindistan'ın Afganistan'a açılan kuzeybatı hududundan başlatılacak bir hücum ile aynı anda ülke içinde

gerçekleştirilecek koordineli bir ayaklanmayı ihtiva etmektedir. Ruslar ve İngilizlerin çok sıkı engellemelerine rağmen bir Teşkilât-ı Mahsûsa heyeti, 1915 Ağustos'unda Hint-Afgan sınırındaki Türk asıllı kabileleri, Hint Müslümanlarının da yardımıyla Osmanlı tarafına çekmeyi başarır.

İngiliz belgelerine göre, 1913-1916 yılları arasında Türklerin desteği ile Hindistan'da çıkan ayaklanma sayısı yetmiş sekizi bulmuştur. Acaba kendi bekalarını Osmanlı'nın varlığı ile özdeşleştiren bu hasbî insanlardan daha fazlası beklenebilir miydi?

Hâdiselere realist bir gözle baktığımızda; Hint Müslümanları, topyekûn ayaklanabilecek durumda değillerdi. Bu iş için ne maddî güçleri vardı, ne de böyle bir şeye hazırlıkları vardı, ne silahları ve ne de disiplinli bir orduları vardı… Aynı şekilde, gelişen hâdiseler, Hindistan'da çoğunluğu teşkil eden Hinduları aynı derecede ilgilendirmediği için muhtemel bir ayaklanmada Hindularla işbirliği ise hemen hiç söz konusu değildi.

Öte yandan İttihat ve Terakki iktidarı, askerî ve stratejik açıdan böylesine önemli bir konuda Hint Müslümanlarının desteğini almak için çok geç kalmış, hatta kendiliğinden gelen desteklerin ne şekilde organize edileceğine dair kayda değer bir hazırlık bile yapmamıştır. Ayrıca Osmanlının, savaş ilanını gereği gibi duyuracak haberleşme ve tanıtım imkânlarından mahrum bulunmasına karşılık, İngilizler güçlü propagandaları sayesinde cihat fetvasını tam tersi bir gaye için kullanmışlardır. Nitekim Çanakkale Savaşı'nda Müslüman sömürgelerden gelen askerler arasında bize karşı, İngiliz saflarında çarpışan ve Osmanlıya esir düşen askerlerin sorgulamalarından çıkan neticeye göre, bu askerler: "Dinsiz İttihatçıların Halife'yi hapsettikleri ve İngilizlerin de onu kurtarmak için İttihatçılara savaş açtıkları" propagandasına inandırılmışlardır.

Bizi Bize Vurduranlar

I. Dünya Savaşı Avrupa'dan Orta Doğu'ya kadar geniş bir coğrafyada ve bir anda ve bütün dehşetiyle başlayınca, İngilizlerin çok sayıda insan gücüne ihtiyacı olur ve bu iş için sömürgeler biçilmiş kaftandır. Hele "Tacın İncisi" (taç: İngiltere; inci: Hindistan) İngilizler için bir nevi insan harasıdır. İngilizler, I. Dünya Savaşında sayıları bir milyonu bulan Hintliyi değişik cephelere sürerler. İşin enteresan tarafı bu insanların sürüldüğü cephelerin % 80'den fazlası Türk cepheleridir. Cepheye gitmekte direnenlerin ve cephede İngiliz komutanına itaat etmeyip silah bırakanların akıbetleri çok korkunç olmuştur.

1914'de sevkıyat için Bombay'da toplanan Müslüman askerler, Türk kardeşlerine karşı savaşmak üzere Irak'a gönderileceklerini öğrendiklerinde esir dahi olsalar gitmeyi onurlarına yediremezler. Fakat derhal şakaklarına İngiliz namluları dayanır. Buna rağmen gitmemek için ayak diretirler. Çünkü din kardeşinin kanına girip ebedî saadetlerini tehlikeye atmaya hiç mi hiç niyetleri yoktur. Ve sonunda bed bir ses: "Ateş!!!" Ayrıca değişik cephelerde İngiliz komutanlarına itaat etmeyip Müslüman kardeşine karşı silah çekmeyen Hint Müslümanları da derhal idam edilirler. Hem de domuz derisinden yapılmış iplerle...

Daha İyi Barış Şartları İçin

Savaş, İngiltere ve müttefiklerinin zaferiyle neticelenince sıra, Osmanlı mülkünün masada paylaşılmasına gelmiştir. Mütareke şartlarını çiğneme pahasına, savaşın galibi emperyalist güçler Osmanlı vatanını işgal etmeye hazırlanmaktadırlar.

Hintli Müslümanlar, 28-29 Şubat 1920'de Ebu'l-Kelâm Azad başkanlığında Kalküta'da bir konferans tertip ederler. Bu konferansta padişaha sadık kalınmasına; barış Osmanlı adına tatminkâr olmadığı takdirde İngiltere Hükümeti'nin Hint Müslümanlarından sadakat beklememesine ve hilâfeti korumak için elden gelen her şeyin yapılmasına karar verilir.

Ayrıca bu gayretli insanlar, kardeşlerine yardım için Avrupa üzerinden yollara dökülürler. Teşkil edilen bir heyet, hemen İngiltere'ye hareket eder. Londra'da birçok devlet adamı ile görüşülerek lobi faaliyetlerine girişilir. Heyet, Başbakan Loyd George ile de görüşmeye muvaffak olur. Başbakan tarafından oldukça soğuk karşılanan heyet ona: "Mekke, Medine, Kudüs ve İstanbul'un Müslümanlarca mukaddes olduğunu, buraların Halife'nin yönetiminde kalması gerektiğini, Türklerin İstanbul'dan atılmasının İslâm dünyasına karşı açılacak bir Haçlı Seferi manasına geleceğini, Halife'nin İstanbul'da 'rehin' gibi tutulamayacağını, çünkü onun bir papa olmadığını..." anlatırlar. Toplantı bitip de çıkılırken, heyet başkanı Muhammed Ali: "Her şeye rağmen Taca (İngiliz Krallık Tacı'na) sadakatimizle dinî vecibelerimiz arasında bir seçim yapmak zorunda kalırsak, İslâm önce gelecektir." demeyi de ihmal etmez.

Türk kardeşleri için oradan oraya koşuşturan Hint kıtasının bu şuurlu insanları, o günlerin Avrupa'sında Türk dostu olmanın ne kadar zor olduğunu bizzat yaşarlar.

Pasif Direnişten Mücadeleye

10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Anlaşması, Güney Asya Müslümanlarında tam bir hayal kırıklığı meydana getirir. Anlaşmanın "cezalandırıcı" hükümleri, Hilafet Komitesinin Avrupa'da kapı kapı dolaşarak kazanmak zorunda kaldığı hususları çiğnemektedir.

Artık bundan böyle pasif ve aktif direniş hareketinin ardı arkası kesilmeyecektir. Geniş kapsamlı mücadelenin "ilk adımı" olarak "İşbirliğinden Sakınma" (non-cooperation) uygulamasına girişilir. Bu harekete Gandi de katılır. Fakat Müslümanların elinde "cihat" ve "hicret" olmak üzere iki mücadele metodu daha vardır. Muhammed Ali ve arkadaşları, Türklere karşı savaşa gönderilme ihtimali göz önünde tutularak hiçbir Müslüman'ın İngiliz ordusuna yazılmamasını, yazılanlar varsa derhal istifa etmelerini duyururlar. Ardından genel grev tatbik edilir. Öğrenciler okullarını, köylüler sabanlarını, memurlar ofislerini bırakırlar; nümayiş için sokakları, dua için camileri doldururlar. Ulema, halkı yönlendirmekte; bu sessiz direnişe kadınlar da katılmaktadır. İngilizlerin hangi vesileyle olursa olsun taltif ettiği Hintli Müslümanlar, nişanlarını, beratlarını ve madalyalarını İngiliz otoritelere iade etmektedirler. Kamu hizmetlerinden istifalar birbirini kovalamaktadır.

Sıra aktif direnişe gelmiştir. Ali kardeşlerin diğer dindaşları ile birlikte tutuklanmalarından sonra ufukta "cihat" gözükmüştür. Malabar bölgesindeki Moplah Aşireti ayaklanır. Bu direniş, dört ay sürer ve dört ay sonunda kanlı bir şekilde ancak bastırılabilir.

Geriye sadece "Hicret" alternatifi kalmıştır. Hint Müslümanları, Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Mekke'den Medine'ye göçünden ilham alarak Hicrete yönelirler. Müslümanlar, Anadolu'ya ulaşınca mücadelelerini daha tesirli sürdürebileceklerine inanmaktadırlar. Otuz binden fazla Müslüman, tıpkı Asr-ı Saadet'te olduğu gibi ev, mülk, iş ve her şeylerini arkalarında bırakarak yollara düşerler. Bu muhacirlerin bir kısmı sert iklim şartlarından, hastalıklardan ve açlıktan yollarda kırılır. Kalanları da Afgan sınırında acı bir sürpriz beklemektedir; o güne kadar Hint Müslümanlarına yakınlık gösteren Afgan Emiri, İngiliz baskısına dayanamayarak muhacirleri ülkesine almama kararı alır. Müslümanlar, perişan olmuşlardır. Çar naçar yeniden gerisin geriye yollara düşerler. Döndükleri zaman ayrı bir felaketle daha karşılaşırlar. İngiliz polisi, bütün mal ve mülklerini müsadere etmiştir. Bu ne imtihandır ya Rab!

Bu azimli muhacirlerden bazıları çileli ve maceralı bir yolculuktan sonra bitkin bir vaziyette Bakü'ye ulaşırlar. Derhal oradaki Türk konsolosuna gidip, Millî Mücadele'ye katılmak üzere Türkiye'ye geçmek için vize isterler. Fakat çok gariptir ki konsolos, yurdunu, yuvasını terk ederek binlerce kilometre ötedeki Müslüman kardeşlerine yardıma koşan bu insanların arzularını geri çevirir...

Tacın İncisindeki Osmanlı Yetimleri

Kâinatın İftihar Tablosu'nun (s.a.s.) dilinden Ezelî Kelâm'ı yudumlayan şanlı sahabenin tuğlarının Atlas Okyanusu sahillerinde dalgalanmasının üzerinden daha çok geçmemişti ki bu kutlu yolun arkadan gelen yolcuları, görkemli savaş tuğlarını bilinmeyen yeni ufuklara taşıdılar.

Bu yeni ufuklardan biri de İ'la-yı Kelimetullah'ın ulaşmadığı Güney Asya'nın uçsuz bucaksız bereketli topraklarıdır. Bu bölgeye İslam'ı ilk duyuranlar Müslüman Araplar olmuş, Türkler ise onların duyurduğu şeyleri pekiştirerek yaymış, benimsetmiş ve sevdirmişlerdir.

660 yılında Hz. Ali'nin (r.a.) Sind'e bir akın yaptığı rivayet edilmekle beraber, bu yörenin Müslümanların eline geçmesi Emeviler zamanına rastlar.

Türklerin Hindistan'a girmesi ise; Gazneli Devleti'nin güneye doğru genişlemesi ile başlar. Orta Asya'dan akın akın Hindistan'a gelen Türk oymakları, bir yandan ordu ve idarî kadrolarını sağlamlaştırırken diğer yandan yerli halkla kaynaşırlar. Güney Asya'nın "kalplerde İslâmlaşması" ise, o dönemde yöreyi gezen Türk mutasavvıflarının ihlâslı gayretleri ile gerçekleşir.

Bu arada karanlık Orta Çağlarından uyanıp Güney Asya'nın iktisadî zenginliklerini keşfetmeye başlayan Batılı sömürgeciler

ise sıcak Hint sularına doğru yelken açarlar. Kendi aralarındaki yarım asırlık post kavgalarından sonra İngilizler, Hint yarımadasındaki ekonomik ve ticarî ilişkileri tekellerine almayı başarırlar ve zamanla tüccarları misyonerler, onları da askerlerin takip etmesi ile İngilizler önce Bengal, ardından da Bihar ve Delhi'yi işgal ederler. Tarih sahnesinden çekilmek üzere olan Babürler ise İngilizlere karşı koyacak durumda değillerdir.

İşgal, Hindulardan ziyade Müslümanları etkiler. Hindular, zaten yüzyıllar boyu yabancı bir idare altında yaşamaya alışkındırlar. Ancak Müslümanlar, hükmeden bir millet olmaktan çıkarak "hükmedilenler" durumuna düşmüşlerdir.

İslâm dininin Güney Asya'ya güçlü ve kâmil bir yapı ve sağlam bir düşünce getirdiğini fark eden İngilizler, yavaş yavaş Müslümanları ülke bürokrasisinden uzaklaştırırlar. Bununla da yetinmeyerek bu askerî tedbirleri kültürel asimilasyonlarla da takviye ederek, Farsça ve Urduca'yı yasaklayıp yerine İngilizce'yi koyarlar. (1836)

Müslümanların sosyo-kültürel birliğini zedelemeye yönelik bu tedbirlerin ardından geleneksel "Böl ve Yönet" stratejisi devreye sokularak Müslümanların karşısına Hindular çıkartılmaya çalışılır. Bu çerçevede ilk kışkırtıcı hareket olarak da Hintçe serbest bırakılır.

93 Harbi ve Hint Müslümanları

1877'de Osmanlı-Rus Savaşı'nın patlak vermesi, Hintliler üzerinde büyük tesir yapar. Hint Müslümanlarına göre, Osmanlı Devleti'nin, İslâm'ın son güçlü ve hür kalesinin, yavaş yavaş yok olması demek kendilerinin de önemsiz bir azınlık durumuna düşmesi, demektir. Bu yüzden Hintli Müslümanlar, Osmanlı Devleti'ne ellerinden gelen her türlü yardımı fazlasıyla yapmakta, Hindistan'ın her yerinde miting ve toplantılar düzenlemektedirler. Ayrıca Müslümanlar, İngiliz hükümetini dilekçe yağmuruna tutarak, Rusya ve onun Balkan müttefiklerine karşı Osmanlı Devleti'nin desteklenmesini istemektedirler. Keza bir yandan da Osmanlı için yardımlar toplanarak İstanbul'a gönderilmekte ve Halife'nin zaferi için dualar edilmektedir.

Hâdiseye alâka o kadar büyüktür ki, bir anda pek çok günlük gazete ortaya çıkar. Halk, son haberleri almak için gazete matbaaları önünde kuyruklar oluştururken, gazete alamayacak kadar fakir olanlar ve okuma yazma bilmeyenler de son yaşananlardan haberdar olsun diye gazeteler büyük kalabalıkların önünde okunmaya başlanır...

Osmanlı ile İslâm'ı düşüncelerinde özdeşleştiren ve kendi istikballeri ile Osmanlının kaderini bir gören Hintli Müslümanlardan savaşa bizzat katılmak üzere İstanbul'a gidenler olduğu, bu gün Delhi polis raporlarında kayıtlıdır.

Hintli Müslümanların bu savaşta asıl yardımını, açılan yardım sandıklarında toplanan paralar teşkil etmektedir. Bu insanlar onca fakr u zaruretlerine rağmen Osmanlıya 10 milyon rupinin üstünde yardım göndermişlerdir. Bu sırada Hindistan'da hâkim olan kuraklık ve açlık ve buna bağlı olarak sadece Hindistan'ın güneyinde altı milyondan fazla insanın elverişsiz iklim şartlarından dolayı öldüğü dikkate alınırsa, Osmanlılara olan sevginin buutlarını daha iyi değerlendirmek mümkün olur. Burada asıl önemli olan nokta ise, bu büyük yardımların herhangi bir teşvik veya propaganda neticesinde değil, Müslümanların samimî din kardeşliği duygularından ileri gelmiş olmasıdır.

Hakikaten de Osmanlı, Hint Müslümanlarının gözünde abideleşmiştir. Sultan Abdülhamit Han'ın, dâhice takip ettiği İslâm Birliği Siyaseti'nin bir parçası olarak Afgan Emiri'ne elçi olarak gönderdiği Kazasker Ahmet Hulusi, Afganistan'a gitmek üzere 9 Ağustos 1877'de Bombay'a vardığında Osmanlı heyetinin gördüğü fevkalâde alâka, İngilizleri korkutur. Cuma namazında Halifenin elçisi etrafında 50-60 bin kişilik coşkun bir kalabalığın toplanması üzerine İngilizler apar topar Osmanlı elçisini halktan uzaklaştırarak Afgan sınırına ulaştırırlar.

Hint Müslümanlarının Osmanlıya karşı bu coşkun sevgisi sömürgeci İngilizleri iyice korkutmuştur ve bunun neticesi olarak İngilizler Hint Müslümanlarını Osmanlıdan uzaklaştırmak ve ondan koparmak için bir dizi ciddi tedbirler almaya başlarlar. Çünkü İngilizlerin 19. asır siyasetlerinin temeli, 1818'de tamamen idarelerine aldıkları "Tacın İncisi" olan Hindistan'ı ve ona giden yolları korumaya dayanmaktadır.

Hindistan Genel Valisi Lytton Londra'ya gönderdiği raporda: "Eğer biz kasıtlı olarak Müslümanların duygularını rencide edersek, Hindistan'daki gücümüz ciddi olarak zayıflayacaktır. Eğer Müslümanlar, İngiltere'nin Osmanlıyı parçalamak için Ruslara yardım ettiğine kani olurlarsa, bütün sınırlarımızda gerçek bir savaşı göze almalıyız." demektedir.

Ertuğrul Coşkusu

Ulu Hakan'ın, kuvvetler arasında denge siyaseti çerçevesinde 1889'da Japonya'ya gönderdiği Ertuğrul gemisi, Bombay limanına uğradığında bir anda yoğun bir ilginin odak noktası olur ve Hint Müslümanları akın akın "Bağımsız bir İslâm toprağı" olarak nitelendirdikleri gemiye ayak basabilmek ve üzerinde namaz kılabilmek için birbirleriyle yarışırlar.

Abdülhamit Han, Güney Asya Müslümanlarının bu samimî sevgi ve bağlılıklarını bilmektedir. Devletin askerî yönden güçsüzlüğünü hassas siyasî manevralarla telafi etmeye çalışmaktadır. Hatıralarında bu mevzu ile alâkalı olarak şöyle yazar:

"İngilizler, Asya'da yüz elli milyon Müslüman'ı idareleri altında tutuyorlardı. Bu Müslümanlar üzerinde hilâfetin büyük nüfuzu vardı. Bunları bildiğim için İngilizleri kuşkulandırmadan, her ihtimale karşı seyyidler, şeyhler, dervişler gönderip, Asya'daki Müslümanları Hilafete manen bağlamaya hususi itina gösteriyordum. Bunun İngilizlerle münasebetlerimizde çok faydasını gördüm, Hindistan'daki umumî valileri oradaki Müslümanların Osmanlı Devleti'yle yakından ilgilendiklerini gördükçe hükümetlerine Osmanlılarla iyi geçinilmesini yazıyorlar ve böylece bizim işlerimiz bir nebze kolaylaşmış oluyordu."

Hicaz Demiryolu

Osmanlı-Hint Müslümanları ilişkilerinde çok önemli bir nokta da Sultan Abdülhamit'in "en büyük rüyam" diye idealize ettiği 'Hicaz Demiryolu" projesidir.

Abdülhamit Han, bu projeyi hayata geçirmekle bir bakıma Yavuz Sultan Selim'in idealini pratikte gerçekleştirmiş olacaktır. Zira Yavuz'un yaptığı fetihlerin neticesi ancak İslâm âlemi ile böyle yakından temasa geçmekle mümkündür. Bundan dolayı Büyük Dâhi, eldeki imkânlar son derece az olmasına rağmen 1900 yılında demiryolu inşaatını başlatır. Sultan, birikmiş sermaye olmadan başlatılan bu "Kutsal Hat" projesinin sadece Müslümanların parasıyla yapılmasını istemektedir. Onun için hiçbir Hristiyanın sermaye yatırmasına müsaade etmez. Ve ilk teberruyu bizzat kendi yaparak örnek teşkil eder. Hakikaten de bu asil davranış kalplerde makes bulur, Pasifik adalarında yaşayan fakir insanlardan dahi yardımlar gelmeye başlar.

Hint Müslümanları da Osmanlıya olan kalbî bağlılığı fizikî bağlılığa dönüştürecek bu demiryolu kampanyasına coşkulu bir şekilde katılarak, merkezi Haydarabad'da bulunan, "Hicaz Demiryolu Merkez Komitesi"ni kurarlar. Ve kısa zamanda Hintli Müslümanlar, evlilik ve cenaze masraflarını dahi kısarak yardım sandıklarını doldururlar. Bu şekilde 1909'a kadar Hicaz demiryolu projesinin toplam sermayesinin yaklaşık yarısı, bu yardımlar yolu ile elde edilir.

Sinsi İngilizler ise demiryolu için yardım toplanmasına açık açık karşı çıkamamakta ve bu hiç istemedikleri hâdisenin önüne de geçememektedirler çünkü halktan gelecek tepkiden çekinmektedirler. Onlara göre bu proje, Pan-İslâmizm'in teşvik

edilmesinden ve kendi ticaret yollarının tehlikeye düşmesinden başka bir şey değildir. Bu kampanyalara karşı çıkamasalar da demiryoluna katkıda bulunanlara Osmanlı Devleti tarafından verilen madalyaların takılmasını yasaklarlar. Abdülhamit Han, devletlerarası satranç oyununda taşlarını çok temkinli bir şekilde ileri sürüp yavaş yavaş ilerlerken dünyanın kaderine tesir edecek o meşum hâdise meydana gelir ve Ulu Hakan, Jön Türkler tarafından talihsiz bir şekilde tahttan indirilir (1909).

Hâdise Hindistan'da şok tesiri yapar. Koskoca Devlet-i Aliyenin tecrübeli siyaset dâhisinin alaşağı edilmesini kafaları almamaktadır. Bundan dolayı Jön Türklere şüphe ve endişe ile bakarlar.

Müslümanlar, durum değerlendirmesi yapmak üzere Hindistan'ın büyük şehirlerinde toplantılar düzenlerler. Kalplerindeki en büyük ümit olan Osmanlıya ve onun koruyucu kalkanına sığınmaya devam etmekten başka yapacakları bir şey yoktur. "Abdülhamit'in tahttan indirilişinden duydukları üzüntüyü dile getirerek, ona şerefine yakışan bir şekilde muamele edilmesini diler ve yeni sultan için tebrikler ve dualar ederler." Ayrıca "Hilafetin siyasi otoritesine yönelik herhangi bir teşebbüse şiddetle muhalefet edeceklerini" açıkça ilan ederler.

Trablusgarp Savaşı

29 Eylül 1911'de İtalyanların Osmanlı idaresindeki Trablusgarp'ı işgal etmeleri Hindistan Müslümanları arasında adeta infiale sebep olur. Bütün Hindistan Müslümanları ayaklanmıştır. Burada dikkati çeken şey, Osmanlılara destek sağlamak için yapılan faaliyetlerde genç aydınların ilk defa bu kadar bariz bir şekilde başı çekmeleridir. Aynen eskisi gibi bu vesile ile yardımlar toplanır ve Hindistan'ın şehir ve kasabalarında mübalağasız

yüzlerce toplantı ve miting düzenlenerek "İtalyan eşkıyalığı" olarak nitelenen saldırı lanetlenir.

Bu hareketlerde Müslüman basının tesiri çok büyüktür. Halkın hâdiseye muazzam ilgisi sebebiyle bazı haftalık gazeteler günlük çıkmaya ve bazı gazeteler de savaş eki vermeye başlamıştır ve Müslüman aydınlar, "Bir kuruş bile düşmanın cebine girmemelidir." sloganıyla halkı İtalyan mallarını boykota davet ederler. Bunda da büyük başarı sağlarlar.

Osmanlının varlığı için o günlerde kalemiyle mücadele eden ateşli aydınlardan biri de Allâme Muhammed İkbal'dir. Trablusgarp'ın işgali İkbal'in ruhunda derin yaralar açar ve bağrının yanıklığını "Resûlullah'a (s.a.s.) Hediye" isimli kasidesine döker:

"... Melekler beni Hz. Peygamberin huzuruna götürdüler;
Hz. Peygamber buyurdu ki: "Ey Hicaz bahçesinin bülbülü!
Söyle bana ne gibi bir hediye getirdin?" Dedim ki:
"Ya Muhammed (s.a.s.), dünyada yok rahatlık,
Bütün özlemlerimden umudumu kestim artık!
Varlık bahçesinde binlerce gül, lâle var;
Ama ne renk, ne koku... Hepside vefasızdır.
Yalnız bir şey getirdim, kutlanmış tekbirle,
Bir şişe kan ki, eşi yoktur cennette bile!
Bu senin ümmetinin namusu, vicdanıdır.
Bu, Trablus şehidi, Mehmetçiğin kanıdır!"

İkbal bu kasideyi Lahor'daki bir mitingde okuyunca yer yerinden oynar ve Müslümanlar, kilometrelerce ötedeki bir dindaşlarının ayağına batan dikenin acısını ve iniltisini yüreklerinde hissederek neleri varsa ortaya dökerler.

Sarıkamış Faciası

Tarihler 28 Haziran 1914'ü gösterirken bir Sırp öğrencinin Avusturya-Macaristan veliahdını vurmak için tabancasını ateşlemesiyle I. Dünya Savaşı'nın startı verilir ve çok geçmeden dünya harmanı tutuşur. Osmanlı Devleti de 2 Ağustos 1914'de akdettiği gizli bir anlaşma ile Almanya'nın yanında savaşa girer. Henüz, Harbiye Nazırı olan Enver Paşa'nın, İngilizlerin takibinden kaçan iki Alman savaş gemisine sığınma hakkı vermesi ve daha sonra da Almanların kışkırtmaları ile bu iki geminin Rus limanlarını bombalaması sonucunda fiilen I. Dünya Savaşı'nın içinde buluruz kendimizi. Böylece Avrupa topraklarında hem Fransızlar hem de Ruslarla savaşmak zorunda kalan Almanlar, Kafkas cephesinin açılmasıyla biraz daha rahat nefes alarak gayelerine ulaşmış olurlar.

Bu arada hiçbir ciddi tecrübesi olmayan, 32 yaşında Başkumandan Vekili olarak ordu ve donanmaya hükmeden Enver Paşa da farklı hayaller peşindedir. Genç Paşa, Sarıkamış çevresindeki Rus kuvvetlerini daha fazla güçlendirmeden imha ederek, Rusya'yı güneyden sarıp, Kafkasya, İran, Afganistan ve Türkistan'da, Teşkilat-ı Mahsusa'nın ayaklandıracağı yerli Türk kuvvetleriyle birleşip Çarlık Rusyasını çökertme düşüncesindedir. Bu düşünceyle, o sırada Doğu Anadolu'da 3. Ordu komutanı olan Hasan İzzet Paşa'ya, Sarıkamış'taki Rus ordusuna saldırması emrini ve-

rir. Yıllarını cephelerde eskitmiş olan Hasan İzzet Paşa, şiddetli kışta böyle bir harekâtın hüsranla sonuçlanacağına inandığından, taarruzun bahara ertelenmesi tavsiyesinde bulunur. Kabul edilmeyince de mesuliyeti üzerine almamak için istifa eder.

Hırslarının dizginlenmesi mümkün olmayan Enver Paşa, Hasan İzzet Paşa'nın yerine savaşın komutanlığını bizzat üstlenmek üzere cepheye gelir. Diğer kolordu komutanları da taarruzu tasvip etmedikleri için, yerlerine Enver Paşa'nın Harp Okulu'ndan sınıf arkadaşı olan Hafız Hakkı Paşa ile İhsan Paşa getirilir.

Tarihler 21 Aralık l914'ü gösterdiğinde tarihimize "Sarıkamış Harekâtı" olarak geçecek olan muharebe fiilen başlar. Bu muharebeye 120 ila 125 bin civarında Türk askeri katılmıştır. Askerlerimizin çoğunun dondurucu soğuktan korunacak giysileri, ayaklarında postalları yoktur. O kış kıyamette, imkânsızlıktan, köylülerin giydiği gibi çarık giymektedirler.

Bu arada İstanbul'dan kışlık giyecek, askeri malzeme ve cephane yüklü olarak yola çıkan Bezm-i Âlem, Mithat Paşa ve Bahr-i Ahmer isimli gemiler Trabzon'a doğru yol almaktadırlar. Yol almaktadırlar ama Mehmetçiklerimizin bin bir ümitle beklediği bu konvoy, Alman Amirali Souchon'un Türk gölüne çevireceğim diye söz verdiği Karadeniz'de Rus savaş gemileri tarafından batırılır.

Giyecek, cephane ve malzeme yüklü bu üç geminin batırılması 3. Ordu'ya büyük bir darbe olur. Fakat bütün bu olumsuzluklar Enver Paşa'yı "Turan" fikrinden caydırmaya yetmez. Hemen bütün birliklere şu mesajı gönderir: "Askerler! Hepinizi ziyaret ettim. Ayağınızda çarık, sırtınızda paltonuz olmadığını gördüm. Lakin karşınızdaki düşman sizden korkuyor. Yakın zamanda Kafkasya'ya gireceğiz. Orada her türlü nimete kavuşacaksınız. İslâm Âlemi'nin bütün ümidi sizsiniz."

Derhal harp planı hazırlanır. Plana göre 11. Kolordu, Rus kuvvetlerine cepheden saldırarak onları kendi karşısında tutmaya çalışacak, İhsan ve Hafız Hakkı Paşalar yönetimindeki 9. ve 10. Kolordu ise kuşatmayı gerçekleştireceklerdir. Plânlar harita üzerinde en ince detayına kadar hazırlanmıştır. Fakat hesaba katılmayan bir şey vardır: Dondurucu soğuk... Bölge yılda ortalama 120 gün karla örtülüdür. Düz yerlerde 50-80 cm olan kar kalınlığı dağlarda 100-180 cm'yi bulmaktadır. En soğuk günler; 21 Aralık'tan başlayarak 40 gün sürmekte ve ısının -37° ye ve hatta daha da altına düştüğü görülmektedir.

Bu şartlar altında Enver Paşa'nın emriyle 22 Aralık'ta Türk kıtalarının yürüyüşü başlar. 24 Aralık günü sürekli yağan kar, kıtaların ilerleyişini büsbütün zorlaştırır. Plâna göre 9. Kolordu'nun Sarıkamış dağını, 10. Kolordu'nun da Allahuekber Dağları'nı aşarak 25 Aralık'ta Rus karargâhının bulunduğu Sarıkamış'ı kuşatmaları plânlanmıştır.

Takvimler 26 Aralığı gösterdiğinde, Enver Paşa'nın da içinde bulunduğu 9. Kolordu, Sarıkamış'a 8 kilometre uzaklıktaki Çamurlu Dağ eteklerine ancak gelmiştir. Vakit akşam olmuştur. Hırslı Paşa, biraz gerideki Kızılkilise köyünde askerin gecelemesine müsaade etmez. Çünkü Hafız Hakkı Paşa'ya "Sarıkamış Fatihi" unvanını kaptırmaktan korkmaktadır. 36.784 Mehmetçikten oluşan koskoca 9. Kolordu çaresiz -25° de ormanda geceleyecektir.

Ormanın içine dağılan askerlerin yanında baltaları olmadığı için odun kesip ateş de yakamamaktadırlar. Subaylar ve çavuşlar, askerin donmasını önlemek için ormanın içinde durmadan bağırmaktadırlar: ''Uyumayın ha! Uyumayın, kıpırdanın! Durmayın arkadaşlar, zıplayın! Uyuyanı dürtükleyin."

Fakat on beş saattir yol kateden yorgun ayaklar bedenleri taşıyacak durumda değildir. Dermansız vücutlarını bir ağaç altına atan zavallı askerler, yürürken fark edemedikleri terli vücutlarının da donmayı kolaylaştırıcı tesiriyle tatlı bir uyuşukluk içine girmekte ve donduklarını bile hissedememektedirler...

Aynı gecenin ürkütücü karanlığında arada bir garip çığlıklar ve acılı haykırışlar da ormanın derinliklerinde yankılanmaktadır. Bu sesler, ümitsizliğe yenik düşerek çıldırıp kendilerini uçurumlardan aşağı atanların yürek dağlayan feryatlarıdır. Bazı askerler biraz daha akıllıca davranıp üçerli-beşerli baş başa sokulup çömelmekte ve başlarının üzerine attıkları muşambalar ile bir nevi çadır oluşturup soluklarıyla ısınmaya çalışmaktadırlar.

Askerî amaçlı kullanılan hayvanlar ise çam yapraklarını yiyemediklerinden, ayakları ile karları eşeleyerek bulabildikleri ot saplarını ve fırsatını yakaladıkça da, birbirlerinin semerlerini, kuyruk ve yelelerini kemirerek hayatta kalmaya çalışmaktadırlar.

Açlık salgına dönüşmeye başlayınca Erzurum Valisi'ne telgraf üstüne telgraf çekilmiştir fakat Vali'den alınan cevap hep aynıdır. "Elde yeteri kadar taşıma aracı yoktur. Halkın sırtında taşıtarak size yiyecek yetiştirmeye çalışacağım."

Vali Tahsin Bey, cepheden gelen haberleri duydukça çaresizlik içinde kıvranmaktadır. İlk ağızda 150 ton buğday unu toplamıştır. Fakat bunu 90-95 kilometre ötedeki cepheye nasıl ulaştıracaktır? Ordunun birkaç gün içinde düşman karargâhına ulaşacağı düşünüldüğü için ikmalsiz olarak sefere çıkılmış, halkın elindeki at arabası, kağnı, katır, at, merkep ne varsa alınmıştır. Ayrıca eli silah tutan herkes cephede olduğu için, bu erzakı cepheye ulaştırmak, henüz bıyıkları terlememiş olan ço-

cuklara kalmıştır. Neticede bulunan çare tonlarca unun bu çelimsiz çocukların sırtlarına yüklenerek taşınmasıdır. Çocuklar anaların gözyaşları içinde cepheye uğurlanır, ancak bu çocukların cepheye ulaşması günler alacaktır.

Hafız Hakkı Paşa da Enver Paşa gibi Sarıkamış'a ilk ulaşan komutan olma düşüncesindedir. Bu yüzden 10. Kolordu da 3000 rakımlı Allahuekber Dağları'nın yamaçlarındadır… Hafız Hakkı Paşa da arkasında yüzlerce donmuş Mehmet bırakarak kalan Mehmetçikleri Allahuekber Dağları'na sürmektedir.

Karlı dağ yamaçlarında ayakları dizlere kadar kaldırmadan yürümek mümkün olmadığından, saatlerdir ikişerli kolda yol alan Mehmetçiklerin dizlerinin dermanı kesilmiştir. Gücü tükenen bazı erler yürüyüş kolundan koptukları için öndekilerle araları açılmaktadır. Arkadan gelenler de yürüyüşü aksatmamak için kalanları itip geçmektedirler…

Uzaklardan işitilen aç kurt ulumaları, askerlerin morallerini altüst etmektedir. Çünkü bunların, biraz önce aynı safta yürüdükleri arkadaşlarının başlarına üşüşeceklerini çok iyi bilmektedirler.

Kilometrelerce uzunluktaki yürüyüş kolunun arkası aniden kesilince facia bütün çıplaklığı ile ortaya çıkar. Yapılan yoklamada, sefer öncesi mevcudu 16.300 olan 30. Tümen'de sadece ve sadece 1400 asker vardır. Bir günlük kısa yürüyüşün bilânçosu korkunçtur. Allahuekber Dağları 15.000'e yakın Mehmetçiği bembeyaz örtüsüyle bağrında kefenlemiştir. Tarih, çatışma olmadan tümen gücündeki bir kuvvetin böylesine korkunç bir felakete uğrayışını ilk ve son kez olarak burada görmüştür.

Koca tümenden geriye kalan 1400 askerle kara kara ne yapacağını düşünen Hafız Paşa'ya, biraz sonra ulaşan haber, ikin-

ci bir darbe olur. Allahuekber Dağları'nı diğer yönden geçen 31. Tümen'in 16.000 askerinden Başköy'e ulaşabilenlerin sayısı sadece 2000 kişidir.

32.300 askerden müteşekkil 10. Kolordu'da kala kala 3400 asker kalmıştır. Bunların ekserisi de kısmî donma, soğuk algınlığı, tifüs ve ayak şişmesi gibi sebeplerden dolayı yürüyemeyecek haldedirler. Köy evlerine balık istifi yapılarak dinlenmeleri temin edilmeye çalışılan bu perişan askerler, biraz ısınınca bir musibetle daha karşı karşıya kaldıklarını anlarlar; soğuğun tesiriyle günlerdir varlığını hissetmedikleri bitler… Sıcağı görünce ortaya çıkan bitler, sürüler halinde, askerlerin yakalarında, boyunlarında ve sakallarında dolaşmaktadırlar. Zavallı Mehmetçikler soyunup dökülerek, içleri kanla dolu bu bitlerden kurtulmaya çalışırken bilmeden birbirlerine kötülük yapmaktadırlar; temizlenme esnasında bitler birinden diğerine geçmekte böylece tifüs birinden diğerine bulaşmaktadır...

Gelelim az ötedeki Enver Paşa'ya; Paşa, 9. Kolordu'nun elde kalan bir avuç askeriyle hedefe yaklaşmıştır. Karşıda, Rus karargâhının bacalarından tüten dumanlar görülmektedir. Enver Paşa, askerin yorgun olmasına bakmadan o gece Sarıkamış'a girme kararındadır ve derhal hücum emri verir. Fakat elde kalan bir avuç askerle, güçlü ve iyi donatılmış Rus savunmasını kırıp Sarıkamış'a girmek ne mümkün! Her yeni saldırı aç ve bîtap askerlerimizin boşu boşuna kırılmasıyla neticelenir.

İsmail Habib Sevük ne güzel söylemiştir: “Savaşta başkomutanlık rütbeyle değil, herkesin göremeyeceğini görmekle olur.” Enver Paşa'da bu göz yoktur. O kolay yoldan kahraman olmak istemektedir. İnsan faktörünü hiç önemsemeden maceracı fıtratının etkisiyle aldığı kararlar hep hüsranla neticelenir... Sarıka-

mış'taki Rus depolarına umut bağlamış, yarı aç, yarı çıplak, karlı dağlara sürdüğü ordusunu bu depolardan giydirmeyi ve doyurmayı plânlamıştır. Depolar karşıda durmaktadır ama Paşa Sarıkamış'a girememiştir. Tecrübesiz Paşa, hayallerinden sıyrılarak gerçeğin acı çehresini görmeye başlamıştır. Yardım gelmeden Sarıkamış'a girmek mümkün değildir. İstemeye istemeye askerin biraz toparlanıp dinlenmesi için bir gün müsaade eder.

Askerler geceyi ormanda geçirecektir. -25° yi bulan soğukta sabahı beklemek kolay değildir. Ateş yakmak yasaktır çünkü en küçük bir ışığı gören Ruslar, ışığın görüldüğü yeri topçu ve makineli tüfek ateşiyle hallaç pamuğuna çevirmektedirler. Askerler donmamak için devamlı hareket etmek zorundadırlar. Güya dinlenmektedirler... Kendisine ne olursa olsun "Allah devlete ve millete zeval vermesin." mefkûresini kalbine nakşeden Mehmetlerimiz bu halde sabahı etmeye çalışırlar…

Gün ışıyınca subaylar, ormanda dağınık vaziyette geceleyen birliklerini toparlamaya çıkarlar. Fakat bir gariplik vardır. Büyük çamların alçak dallarında, kimi oturmuş vaziyette, kimi ayakta duran askerler, komutanlarının çağrılarına rağmen gelmemektedirler. Sanki kendilerini elbisesiz, aç, susuz bu sarp dağlara süren komutanlarına küsmüşlerdir. Zabitler biraz daha yaklaşınca ürpertici gerçekle karşı karşıya kalırlar. Biçare askerler, ayaklarımız donmasın diye çamların üzerine tırmanmışlar fakat hareketsiz kalıp uyudukları için çamların üstünde donarak heykelleşmişlerdir. Ağaçların diplerindeki donmuş cesetlerin de erken açan badem çiçekleri gibi, acımasız kış rüzgârının dallardan düşürdüğü, donmuş Mehmetler olduğu anlaşılır. –Çok sonraları, bu savaşa katılmış aile büyüklerinin hatıralarını derleyen bir yazar, vakadan çok etkilenmiş ve ağaç dalların-

da donarak şehit olan bu Mehmetçiklerimizi "Kar Çiçekleri" olarak tasvir etmiştir.–

28 Aralık'ta Enver Paşa, yardıma gelecek diye dört gözle beklediği Hafız Hakkı Paşa'nın 10. Kolordusu'nun, Allahuekber Dağları'nı ancak 1400 Mehmet'le geçebildiğini öğrenince şok olur. Oysa plâna göre Enver Paşa, 25 veya 26 Aralık tarihinde Hafız Paşa'nın Kolordusu ile birleşip küllî bir kuvvetle Rus karargâhına saldırmayı plânlamıştır. Osmanlı cephesinde bu olumsuzluklar yaşanırken Ruslar, demiryolu hattı sayesinde Sarıkamış'a epeyce asker ve malzeme yığmışlardır.

Enver Paşa, şartlar ne olursa olsun kararlıdır; şansını son bir kez daha deneyecek ve elde kalanlarla mutlaka Sarıkamış'a girecektir. Çünkü geçen her saat, aç ve yorgun asker arasındaki donma vakasının artması demektir Enver paşa artık en azından bunu öğrenmiştir. Artık geri dönüş ihtimali de yoktur... Ve Paşa en son ve en acımasız emrini verir: "Saldırı sırasında kim olursa olsun, bir adım geri atan herkes, derhal bir üstü ya da yanındaki arkadaşı tarafından hiç düşünülmeden öldürecektir." Ölmek vardır ama dönmek yoktur. Mehmetçikler mecalsiz dudaklarından kelime-i şahadeti fısıldayarak Rus mevzilerinden yağmur gibi yağan kurşunları hiçe sayıp şehadete atılırlar. İntihardan farkı olmayan saldırı Rusları şaşırtmıştır. Karlara şehitlerden izler bıraka bıraka inatla ilerleyen Mehmetlerimiz Rus mevzilerine iyice yaklaşınca, Ruslar mevzilerini bırakıp düzensiz bir şekilde geri çekilirler. Ve uğruna birlerce can verdiğimiz Sarıkamış'a adım atarız. Atarız ama emir komuta düzeni bozulmuş bu bir avuç asker de sokak çarpışmalarında gırtlak gırtlağa mücadele ede ede telef olur.

Bitmişizdir fakat kimse bu bitişimizi itiraf etmeye cesaret edememektedir. Nihayet Hafız Hakkı Paşa, Başkumandan Vekili'ne acı gerçeği söyleme cesaretini gösterir: "Bitti Paşam, ordumuzun kısmı küllisi mahvoldu." Tarihler 10 Ocak 1915'i gösterdiğinde hayallerimizle birlikte Mehmetlerimizi de tüketmişizdir. Hazin halimizi, en yalın bir şekilde esir düşen bir Mehmedimiz dile getirir: "Şereften başka her şeyi kaybettik."

Büyük ümit ve hayallerle 6 Aralık'ta İstanbul'dan Sarıkamış'a gelen Enver Paşa, altı hafta süren bir kasırgadan sonra 3. Ordu'nun 118.714 askerinden 109.274'ünü, Sarıkamış dağlarının beyaz kefenleri içinde bırakarak sessizce İstanbul'a döner...

Cihan Harbi'ne girmekle Sarıkamış'la birlikte yedi cephede yokluklar içinde savaşırız. Öyle savaşırız ki, Çanakkale'den Kafkaslar'a, Ortadoğu'dan Trablusgarp'a kadar binlerce kilometrekarelik alanı memleketimizin güzide evlatlarının mukaddes kanlarıyla sularız. Bu savaşın bedeli öylesine büyüktür ki -şehit sayısı: 941.480, yaralı, hasta: 990.000, esir ve kayıp: 358.520, Umumi kayıp: 2.229.000- Akif'imiz bu manzarayı gözyaşları içinde şöyle ifade eder:

"Gitme ey yolcu beraber oturup ağlaşalım.
Elemim bir yüreğin kârı değil paylaşalım.
Karşımda vatan namına bir kabristan yatıyor…"

İnanç, Çanakkale ve Ötesi

Çanakkale, Müslüman Türk'ün yenilmezliğini, bütün dünyaya bir kere daha ilân eden muhteşem bir zaferdir. Çanakkale ne kutlu bir yerdir ki böyle bir kahramanlık destanına sahne olmuştur.

Tarihe; insanlık, kahramanlık, şan ve şerefle dolu nice destanlar bırakan, düşmanlarımızın korkulu rüyası olan Âli İmparatorluk artık gurub ediyordu. Üç kıtaya hükmeden koca dev yıkılıyordu. Fakat bu "Hasta" haliyle bile düşmanı korkutuyordu. Bu korkudan kurtulmanın tek çaresi "Hasta Adam"ın vücudunun ortadan kaldırılmasıydı. Yani Müslüman Türk Milleti tarihten silinmeliydi. Ve bu karar uygulamaya konuldu. Dört bir taraftan taarruza geçildi. Osmanlı birçok sıkıntılarla yaka paça olurken düşman gemi azıya alıp gözünü İstanbul'a dikmişti. Ama İstanbul'a öyle kolay gidilemezdi, İstanbul'a giden yolda Çanakkale vizesi almak gerekiyordu… Çanakkale yakında bir mahşer olacaktı. Akif, Çanakkale'yi şöyle özetler:

"Eski dünya, yeni dünya, bütün akvamı beşer,
Kaynıyor kum gibi, tufan gibi mahşer mahşer,
Yedi iklimi cihanın duruyor karşısında,
Ostralyayla beraber bakıyorsun, Kanada,
Çehreler başka, lisanlar başka, deriler rengârenk,
Sade bir hadise var ortada, vahşetlere denk."

Çanakkale'ye saldıranlar, Müslüman Türk'ün bükülmez bileği ve iman dolu göğsü ile karşılaştılar. Müthiş bir boğaz harbi başlamıştı. Anadolu'nun kalbi Çanakkale'de atıyordu. Vatanı ve milleti uğruna canını seve seve vermeye hazır olan Mehmetçikler, şanlı destanlarına bir destan daha eklemeye hazırlanıyordu. Serden geçeceklerdi fakat vatana namahrem eli değdirmeyeceklerdi.

Canını dişine takan Mehmetçik düşmanı boğazdan geçirmemeye yemin etmişti. Anadolu bozkırının, o zamana kadar deniz görmemiş çocukları, kırk yıldır denizlerde savaşmış ve pişmiş denizcilere has bir beceriyle savaşıyor, zırhlı düşman gemilerine geçiş hakkı tanımıyorlardı. Gelibolu'da şimşekler çakıyordu... Akif, Gelibolu'yu anlatıyor:

"Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin,
Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.
Yerin altında cehennem gibi binlerce lağam;
Atılan her lağamın yaktığı yüzlerce adam.
Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
O ne müthiş tipidir; savrulur enkaz-ı beşer...
Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak
Boşanır sırtlara vadilere, sağnak sağnak.
Saçıyor zırha bürünmüş de o namert eller,
Yıldırım yaylımı tufanlar, alevden seller.
Veriyor yangını, durmuş da açık sinelere,
Sürü halinde gezerken sayısız tayyare.
Top tüfekten daha sık, gülle yağan mermiler...
Kahraman orduyu seyret ki bu tehdide güler!
Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından
Alınır kal'a mı göğsündeki kat kat iman?
Hangi kuvvet onu, hâşâ, edecek kahrına ram?
Çünkü tesis-i İlahi o metin istihkâm."

Bir düşman subayı Mehmetçiğin kahramanlığı karşısında şöyle diyecektir: "Türk askeri gibi ölüme gülerek giden bir askeri, başka hiçbir millette bulamazsınız." Çanakkale'de akıllara durgunluk veren savaş, bütün şiddetiyle devam ediyordu. Türkiye'nin ilk hastabakıcısı Bayan Safiye Hüseyin anlatıyor: "Çanakkale'de kıyamet kopuyordu. Ölü ve yaralılar devamlı artıyordu. Yaralılar için bir gemi seyyar hastane yapılmıştı. Gemiye bir gün Bekir Çavuş isminde ağır yaralı biri getirildi. Onu cephenin ön saflarında bulmuşlardı. Bir ayağı kangren olmuştu. Hemen ameliyat masasına yatırdık. Ayağının birini kestik. Çok kan kaybetmişti. Durumu çok kritikti, ölmesini bekliyorduk. O gece sabaha karşı odamın kapısı hızlı hızlı vuruldu. Koridorda bir ses: "Başhemşire, başhemşire" diye bağırıyordu. Hemen giyinip fırladım. Genç bir hastabakıcı: "Hani bir ayağını kestiğimiz yaralı yok mu?" "Bekir Çavuş mu?" "Evet." "Ne oldu?" "Kendisine bir hâl geldi, hemşire. Tek bacağıyla ayağa kalktı. Odanın içinde dolaşmak istiyor."

Hemen koştum. Bekir Çavuş kesik ayağından kanlar aka aka dolaşıyordu. Yanına koştum, bileğinden tuttum. Müthiş ateşi vardı. "Aman Bekir Çavuş" dedim. "Ne yapıyorsun. Bu halde ayağa kalkılır mı hiç?"

Bekir Çavuş kendini kaybetmişti, beni duymuyordu bile. Kendisini hâlâ savaşta zannediyordu. "Aman" dedi. "Sen ne diyorsun? Emir geldi emir. Emri yerine getirmem lazım. Kalkıp gitmem lazım." Bekir Çavuşu zorla yatırabildik. Sabaha kadar kollarımızın arasında kaldı. Sabaha karşı gözlerini ebedi âlemde açmak üzere kapadı…

Çanakkale Şehitlerine

1914'de patlak veren l. Dünya Harbi'nde Almanya, çeşitli cephelerde muvaffakiyetsizliğe uğrayınca Alman hükümeti cephelerde rahatlamak ve düşman kuvvetlerini bölmek için stratejik bir ehemmiyete haiz olan Türkiye'yi ne pahasına olursa olsun savaşa sokmak kararına varmıştır. Yeni, Harbiye Nazırı olan Enver Paşa, İngilizlerden kaçan iki Alman savaş gemisine (Göben ve Breslau) boğazlarda sığınma hakkı vermiş ve daha sonra da Osmanlı hükümeti bu gemileri satın aldığını duyurmuştur. Satın alındığı duyurulan bu gemilerin Almanların kışkırtması ile Rus limanlarını bombalaması neticesinde fiilen I. Dünya Savaşı'na girmiş oluruz.

Bu sırada Rusya, müttefikleri olan İngiltere ve Fransa'nın silah ve cephane desteğine, İngiliz ve Fransızlar ise, Rusya'nın hammadde ve tarım ürünlerine ihtiyaç duyuyordu. Bu maddelerin en masrafsız ve en kısa yoldan sağlanması ise ancak boğazlar yoluyla mümkün gözüküyordu.

İtilaf Devletleri, Rusya'nın muhtaç olduğu silah ve teçhizatı göndermek maksadıyla Çanakkale'yi ele geçirmeyi, daha Osmanlı Devleti harbe girmeden evvel plânlamışlardı. Hatta Paleolo'un 27 Aralık 1914 günlü notlarında şu kayıtları görüyoruz: "Moskova'da İmparator'a yakın olan herkes İstanbul hakkında konuştu ve herkes aynı şeyi söyledi: Boğazlar ele geçirilmelidir.

Boğazların ele geçirilmesi imparatorluk için bir ölüm kalım meselesidir ve bu iş, Almanya ile Avusturya'dan alınacak bütün topraklardan daha önemlidir ve bunlardan çok daha önce gelir." Diğer taraftan Rus Çarı, Fransız büyük elçisine 21 Kasım'da şöyle demişti: "Düşüncelerim henüz kesinleşmedi. Ancak emin olduğum iki nokta var ki; birincisi, Türkler Avrupa'dan kovulmalıdır, ikincisi ise İstanbul uluslararası bir rejim altında tarafsız bir kent olmalıdır."

Peygamber Efendimizin (s.a.s.) methine mazhar olan şehirler dilberi İstanbul'un üzerine böylesine acımasız plânlar kurulurken, Londra'da toplanan İtilaf Devletleri Harp Meclisi, 28 Ocak 1915'te Çanakkale Boğazı'nın geçilmesine karar verir.

Bu arada yabancı çevreler ve Almanlar, İtilaf Devletleri donanmasının Çanakkale'yi zorlanmadan, on saat gibi bir süre zarfında, geçeceğine ve kısa süre sonra Sarayburnu'nda görüneceğine kesin gözüyle bakmaktadırlar. Hatta halk arasında, başkentin Eskişehir'e taşınacağı şayiaları yayılmaya başlamıştır.

Bütün Avrupa, kısa bir süre sonra Çanakkale'nin geçileceğine ve muzafferane İstanbul'a girileceğine inanmaktadır. Daha şimdiden Beyoğlu'ndaki azınlıklar "muzaffer haçlılar"ının geçeceği yolları görecek pencereler kiralamaktadırlar.

I. Cihan Harbi'nde başrol oynayan ve gözünü hırs bürümüş olan İngiltere Çanakkale'yi geçmeyi neden bu kadar çok istiyordu, boğazı geçmekle neyi amaçlıyordu? İngiltere Deniz işleri Bakanı Churchill'in ifadesinden anlaşıldığına göre Çanakkale Boğazı'nı geçmek şu anlama gelecekti: "Türk imparatorluğu ikiye bölünecek cihan tarihi değişecekti, düşmanlara karşı Balkanlar bir-

leştirilecek, Rusya'ya yardım edilecek böylece savaşın süresi kısaltılacak binlerce askerin ve vatandaşın hayatı kurtarılacaktı..."

Artık karar verilmiştir; 16 Harp gemisi, 6 muhrip, 14 mayın tarama gemisi ile 1 uçak gemisi Çanakkale'ye doğru hareket eder ve Boğaz Harbi başlar. Bu donanma Boğazları geçecek ve bunların arkasından gönderilecek kuvvetlerle İstanbul işgal edilecektir. 19 Şubat 1915 günü düşman donanması ateşe başlar; Marmara bir mahşer yeridir artık. Eski ve Yeni Dünya, Osmanlı'ya karşı yekvücut cephe almışlardır.

Mehmetçikler tabyalarının başında canlarını dişlerine takmışlardır. Osmanlı tabyaları toprak ve kargirdendir, tabyaların içindeki eski topların menzili düşman gemilerini dövmeye yetmemektedir. Bu cephede kullanılan en yeni Osmanlı topunun üzerinde "Krup 1885" tarihi yazılıdır. Ordunun uzun menzilli topu yoktur ve mühimmat son derece kıttır. Osmanlı toplarının menzili dışında kalan düşman donanması altı gün boyunca tabyalara gülle yağdırır. 25 şubat sabahı öncekilerden daha şiddetli bir ateş başlar ve akşama kadar devam eder, dış tabyalar harap olmuştur. Düşman, karaya asker çıkartarak bazı iç bataryaları da tahrip eder ancak beklenmeyen bir mukavemet gören kara birlikleri geri çekilmek zorunda kalırlar.

Düşman birlikleri 4 mart günü tekrar çıkarma yapar ve tekrar karşı taarruz ile geri püskürtülürler. 7-8 mart günlerinde dış tabyalardaki bataryaların tahribinden yararlanan düşman askerleri, iç tabyaları ateş altında tutarlar. 10 ve 11 mart gecelerinde boğazı geçmek isteyen düşman filosu ağır zayiatlar vererek geri çekilir.

Düşman donanması boğazda, aralıksız tarama yapmak sureti ile boğazdaki mayınları temizlemiştir. Düşman 18 mart günü, kesin sonuç almak için taarruz edecek ve boğazı geçecektir. Bir İngiliz, bir Anzak ve bir Fransız tümeni boğaz önünde hazır beklemektedir. Boğaz yarılıp, Türk donanması tahrip edilince, bir Rus kolordusu da İstanbul Boğazı'ndan çıkarma yapacak, bu arada Marmara'ya girmiş olan İngiliz ve Fransız kuvvetleri de İstanbul'un işgaline yetişeceklerdir.

On yedi martı on sekiz marta bağlayan gece, şafak vaktinde, Nusret mayın gemisi düşman donanması arasından sıyrılmış, boğazın uygun yerlerine mayın döşemiş ve yine aynı ustalıkla geri dönmüştür.

Bütün başarıların temelinde maddiyat olduğuna inanan Morgenthau, Çanakkale'ye geldiğinde ittifak kuvvetlerine göre çok çok fakir olan bir devletin bu kadar mayını nereden, nasıl ve kimden bulup da buraya döşendiğine bir türlü akıl erdiremeyecektir. Çanakkale'nin güneyinde 400'den fazla mayın denize serpilmiş, düşman gemilerini beklemektedir. Osmanlı ordusunun bırakın mayını top tüfek alacak kadar bile maddi gücü yoktur peki o zaman bu mayınlar nereden temin edilmiştir? Allah'ın hikmetine bakın ki, Rusların Karadeniz boğazının ağzına döşediği mayınlar akıntıya kapılıp, ta İstanbul Boğazı'nın ağzına kadar gelmiştir. Oradan ustalıkla toplanan bu mayınlar Çanakkale'ye taşınmıştır.

Kuvvet dengesi arasında uçurumlar vardır. Teçhizat, mühimmat ve her çeşit varlığa sahip, bakımlı düşman ordusuyla, imkânları mahdut, topu tüfeği sayılı, siperleri, silahları zayıf, bu yarı aç Mehmetçik arasındaki savaş, silahla imanın çarpışması manası taşımaktadır. Öyle ki top yetersizliğinden, düşmanı al-

datmak için, bazı mevzilere soba boruları yerleştirilmiştir. Siperlerde kullanmak için bile yeteri kadar kum torbası yoktur. Bazen İstanbul'dan yeni kum torbaları getirilmekteydi fakat bunlar, imkânsızlıktan, kum torbası olarak değil askerlerin harap elbiselerini tamir etmekte kumaş olarak kullanılmakta idi.

…Ve on sekiz mart sabahı boğazı geçmek için hareket eden düşman donanmasından üç harp gemisi boğazın dibini boylar, iki harp gemisiyle bir harp kruvazörü ağır yara alarak manevra yapamaz hale gelir ve akşamüstü mevcudunun üçte birini kaybetmiş olan İngiliz ve Fransız donanması çekilmeye mecbur olur.

"Nerde biraz evvelki ateş saçan gemiler?

Durun ey görüşmeden kalkıp kaçan gemiler!"

1915 yılı, Türk Tarihi'nin alnına şeref ve şehamet damgası vuran bir harikuladeliğe şahit olur. Yiğitlerimizin Çanakkale'deki bu zaferini İngiliz Generali Taushand şu sözlerle anlatmaktadır: "Avrupa'da hiçbir asker yoktur ki –bu ifademin altını çiziyorum– müdafaada Türklerle mukayese edilebilsin. Misal olarak Çanakkale'yi zikretmek isterim. Orada bizim, gemilerden günlerce yaptığımız ateşle çok büyük zayiata uğrayan birlikler Türk olmasaydı, yerlerinde kalamazlardı. Türkler her şeye rağmen bütün muharebeler boyunca yerlerinden ayrılmadılar."

İşte bu zafer neticesinde garplı müttefiklerin Rusya ve Romanya ile olan irtibatları kesilmiş, harp iki sene daha uzamış ve Rusya'nın Orta Şark'ta sözüne son verilmiş, İstanbul'a el atmasına imkân tanınmamıştır.

Osmanlı Hanedanının Serencamesi

Yıl 1922, 30 Ağustosta büyük zafer kazanılmış, 9 Eylülde, Yunanlılar İzmir'den çekilmiştir. Artık yeni kurulan devlet de kendi iç işleriyle uğraşabilecek, birtakım düzenlemeler yapabilecektir.

Yapılan ilk düzenlemelerden biri l Kasım 1922'de Rıza Nur ve 80 arkadaşının verdiği bir kanun teklifi ile saltanatın kaldırılması olmuştur. Kanunda saltanatın kaldırılmasının yanında; "bu günün ve gecesinin bayram olarak kabul edilmesi" de yer alıyordu. 623 yıl süren Osmanlı saltanatı bir gecede kaldırılmış ve kaldırıldığı gün bayram ilan edilmişti. Ankara'da durum buydu. Ya İstanbul'da, yani kaldırılan saltanatın başkenti olan şehirde durum nasıldı?

İstanbul'da bulunan son Osmanlı padişahı Vahdeddin için zor günler başlamıştı. Saltanatın kaldırılmasını takip eden günlerde, saltanat taraftarı olarak bilinen eski nazırlardan Ali Kemal Bey yakalanıp İzmit'e götürülür ve askerler tarafından linç edilir. Zaman artık Sultan Vahdeddin'in aleyhine işlemektedir.

16 Kasımda yani saltanatın kaldırılışından 15 gün sonra, TBMM'de Vahdeddin'i vatan haini ilan eden "Hıyanet-i Vataniye Kanunu" kabul edilir. Sultan 17 Kasımda bir İngiliz zırhlısıyla vatanı terk etmekten başka çare bulamaz…

İşte böyle başlıyordu Osmanoğulları'nın gurbet yılları. Vahdeddin'in ülkeden ayrılışından iki yıl sonra, 4 Mart 1924 de çıkarılan bir başka kanunla Halifelik makamı da kaldırılmış ve Osmanlı hanedanına mensup herkesin vatandaşlıklarının düşürülüp, sınır dışı edilmelerine karar verilmiştir. Osmanoğulları'na vatanı terk etmeleri için 10 günlük süre verilmesi kararlaştırılır ama uygulama hiç de bu şekilde olmamıştır.

Kanunun kabul edildiği gece, daha resmî gazete yayınlanmadan, İstanbul Valisi Haydar Bey ve Emniyet Müdürü Sadeddin Bey, Vahdeddin'den sonra halife seçilen Abdülmecid Efendi'yi, yakınlarından birkaç kişiyi de yanına alarak, birkaç saat içinde İstanbul'u terk etmeye zorlarlar.

Halife Abdülmecid, İstanbul'dan, otomobille, Çatalca'ya götürülür, oradan İstanbul'dan gelen trene bindirilir. Bu uygulamada maksat, halkı durumdan haberdar etmemekti.

Altı asır boyunca yaşadıkları, idare ettikleri vatanlarını terk etmek zorunda kalan Osmanoğulları'ndan, kimi İtalya'ya, kimi Fransa'ya, kimi de Filistin'e yerleşip oralarda yaşamaya başladı. Hemen hepsi bin bir zorluk içinde, fakirlik çekerek yaşadı. İşte onların hayatlarından birkaç tablo:

Son halife Abdülmecid 1944 yılında Paris'de vefat etti. Naşı Türkiye'ye kabul edilmediği için Medine'de defnedildi.

İtalyan kralı Viktor Emmanuel, Vahdeddin'in malî sıkıntı çektiğini öğrenince bir generaliyle şu mesajı yollar: "Zât-ı şahaneleri İtalyan topraklarına ayak bastıkları andan itibaren benim özel misafirimdir. Lombarda ve Floransa'da bir şato Venedik ve Napoli'de bir saray vardır. Zât-ı âliniz hangisinde ikamet etmek isterse, masrafları ve ihtiyaçları tarafımdan deruhte edilmek üzere, serbesttirler." Vahdeddin bu âlicenap teklif karşısında et-

rafındaki herkesi şaşırtan bir cevap verir: "Ben bütün Müslümanların manevî reisiyim. Peygamber postunda oturuyorum. Bu sıfat kendi dinimden olmayan bir zâtın teklifini kabulden beni men eder. Bundan dolayı kral hazretlerinin beni mazur görmelerini rica ederim."

Vahdeddin İtalya'da iken büyük malî sıkıntı içine girer. Zira ülkesinden ayrılırken yanına sadece şahsî parasını almıştır. Hazinede bulunan ve Vahdeddin'in torunlarını bile lüks içinde yaşatmaya yetecek kadar değerli mücevherlere ve taşlara elini sürmemiş, dönüp bakmamıştır... Yakınları Sultana: "Hiç olmazsa atalarına başka ülke kralları tarafından hediye edilen taşlardan birkaç parça taş al." derler. Bu teklif üzerine, Sultan Vahdeddin şu cevabı verir: "Doğru dersiniz ve haklısınız, bunlar hesabını kimseye vermekle mükellef olmadığımız şahsî malımızdır. Fakat ecdatlarım bu milletin hükümdarları olmasa idiler onlara bu hediyeleri kim verirdi? Bu yüzden bu kıymetli ve paha biçilmez eşyalarda benim kadar milletimin de hakkı vardır. Onları yanıma almak, devletime ve milletime ihanet olur ben böyle bir ihaneti kabul edemem."

Son Osmanlı padişahı Vahdeddin, 1926 yılında İtalya'nın San Remo şehrinde vefat etti. Vasiyeti Şam'daki Selahaddin Eyyubî türbesine gömülmekti. Ama türbede yer olmadığı için Sultan Selim Camii'nin avlusundaki mezarlığa gömüldü…

Yurt dışında çok zorluklar çeken bir başka hanedan üyesi de Sultan V. Murat'ın oğlu Osman Fuad Efendi idi. İstanbul'da Merkez Komutanlığı, Trablus'da Osmanlı ordusu komutanlığı yapan Prens Osman Fuad, 76 yaşına geldiğinde, Paris'te 3. sınıf bir otelin küçük bir odasında kalmaktaydı. O yaşa gelinceye kadar pek çok Avrupa ülkesinde zorluklarla dolu yıllar geçirmişti. Prens Osman Fuad 76 yaşındadır ve bir gün otel odasının kapısı çalınır. Gelen otelin müdiresidir.

- Yarın sabaha kadar iki haftalık otel borcunuzu kapatmanızı istiyorum. Aksi takdirde odanızı boşaltmak zorunda kalacağız.

Odada küçücük bir yatak, bir lavabo ve iki iskemleden başka eşya yoktur. Yatak üzerinde pijaması ile oturan Prens Osman Fuad'ın ağzından tek bir kelime çıkmamıştır… Böyle bir şey kimin aklına gelirdi? Gün gelecekti ki Prens Osman Fuad, Paris'te 3. sınıf bir otel odasından kovulacaktı. Evet, V. Murat'ın oğlu 76 yaşındaki Prens Osman Fuad tek başına basit otel odasında, arayanı soranı olmadan yaşıyordu…

1950 yılında Demokrat Parti iktidara gelmişti. Adnan Menderes iktidarının ilk yıllarında Fransa'ya bir seyahat yapmıştı. Menderes bu seyahat sırasında, Türk büyük elçisine Fransa'da yaşayan Osmanlı hanedanı mensuplarının durumları ile ilgili bir rapor hazırlatır.

Raporu okuyan Menderes son derece üzülür. Çünkü bu ülkeyi 623 yıl idare etmiş bir hanedanın mensupları Fransa'da sefalet içinde yaşamaktadır. Osmanoğulları'na mensup kadınlardan bazıları Fransız ordusunda bulaşıkçılık yapmaktadır…

Menderes yurda döner dönmez zamanın Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın yanına gider ve Fransa'daki büyükelçimizin hazırladığı raporu sunarak durumu arz eder: "Bir kanun çıkararak Osmanoğulları'nın yurda dönmesine izin verelim. Pek çoğu sefil bir hayat yaşıyor. Bu insanlar buna layık değil. Buraya getirelim hiç olmazsa kendi ordumuzda bulaşıkçı yapalım."

Bu teklif karşısında Celal Bayar biraz düşünür. Menderes haklı gibidir fakat şartlar böyle bir dönüş için uygun değildir, bu yüzden böyle bir şeye izin vermesinin mümkün olmadığını: "Bunu yapmamız mümkün değil." sözleriyle ifade eder. Menderes, masadan bir kâğıt alır, hemen orada istifa dilekçesini ya-

zıp masanın üzerinde duran raporun yanına koyar. Bayar şaşkındır. Bayar'ın bir şey söylemesine fırsat kalmadan Menderes, odadan çıkıp gitmiştir.

Menderes'in istifa haberi devlet erkânı arasında şok etkisi meydana getirir. Yakınlarının ve bazı devlet erkânının araya girmesiyle Menderes istifasını geri almaya razı edilir. Bayar da bir kanun çıkartarak Osmanoğulları'ndan sadece kadınların Türkiye'ye dönmelerine izin veren kanunu onaylar. Yıl 1952...

Abdülhamid'in zevcesi Müşfika Kadınefendi ve kızı Ayşe Sultan uzun ve zahmetli bir gurbet serencamesinden sonra Türkiye'ye dönmüş ve İstanbul'un iyi semtlerinden birinde iyi bir eve yerleşmişlerdi. Ayşe Sultan ve validesi bu evin kendilerine cömert bir mühendis olan ev sahipleri tarafından tahsis edildiğini ve masraflarının da ev sahipleri tarafından karşılandığını zannediyorlardı. Oysa durum tamamen farklıydı. Ev kiraları ve günlük harcamaları Adnan Menderes tarafından karşılanıyordu. Bu hâl 1960 ihtilaline kadar böyle devam etmiştir. İhtilalden sonra Menderes idam edilince bu iki hanedan mensubu Fransa yıllarına benzer zor yıllar geçirmişlerdir.

1974 yılında çıkarılan bir kanunla hanedana mensup erkeklerin de ülkeye dönmesine izin verilmiştir. Ancak burada malları mülkleri yok pahasına satılan ve gittikleri ülkelerde, kendi hayat düzenlerini kurmuş olan bu insanlardan pek azı ülkesine geri dönmüştür.

Hanedan mensuplarının kimi Paris'te, kimi Amerika'da, kimi de Bulgaristan'da öldü. Cenazeleri Mısır'a, Medine'ye, Şam'a gönderilip, oralarda defnedildi...